

6516

МОЛОДНЯК

17 жовт.

K 6516

$$\frac{7}{8}$$

З М І С Т:

Поезії: Т. Масенко; М. Тарновський; А. Павлюк; Є. Фомин; В. Басок; І. Бойко; Кляшторни; А. Гурло.

Проза: О. Іваненко — Манівцями (оповідання); Г. Дорина — Шляхом життя (оповідання); Д. Дельвіг — Електричні ночі (етюд); О. Кундзіч — Мо (новела).

Статті і нариси: А. Леїн — Кіно для робітничої молоді; Т. Масенко — Битим шляхом по Україні; О. Кундзіч — Заведінка; Л. Первомайський — Веселі нотатки похмурого подорожнього.

Гуморески: Ю. Вухналь — Про оповідання помбуха Степана Дроновича і конкуренцію.

Літературно-мистецька хроніка.
Бібліографія.

ЛИПЕНЬ - СЕРПЕНЬ

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-ДУХОВНА
БІБЛІОТЕКА

Ц К Л К С М У

ЖАРКІВ
1 9 2 8

1928
44 а/х

Ціна 60 коп.

Журнал продають по всіх книжкових
видавництвах та кіосках Контрагентів

„ „ „ Друку на Україні „ „ „

V.N. Karazin Kharkiv National University

4.39

НАШІ СПІВРОБІНИКИ:

А. Александровіч (Білорусь), Багмут І., Барашка Іл. (Білорусь), Басок В. (м. Глухів), Бойко І., Влизько О., Вухналь Ю., Галь Церво (Польща), Гаско М., Голуб Ф., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Гордієнко Дм., Гримайло Я., Даніман Б., Десняк В., Строменко В. (Дієв Марко) (Запоріжжя), Донченко Олесь, Дубовик М. (м. Дніпропетровське), Дукин М., Дудар Ал. (Білорусь), Заліський П., Зарва І., Затонський В., Ірчан М. (Вініпег), Ключчя Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кожушний Марко, Конторин О., Корнійчук О., Коряк В., Кузьмич В., Кундзіч Олексій, Кулик Ів., Кириленко Ів., Ладен О., Лакиза П., Лимар В., Ліберман Д. (Стара Бухара), Масенко Терень, Мотузка М., Момот Ів., Новіков Г. (Кривий-Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Озерний Т., Олійник А. (м. Конотоп), Палівець Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонід, Пуччето Макароні, Радченко П., Рудерман М. (Москва), Сидоров А., Скрипник Л. (Сталіно), Скрипник М., Смілянський Л., Таран Ф., Тарновський М. (Н'ю-Йорк), Теодор Орісіо, Толкачов П. (Азербайджан), Усенко Пав., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга-Шульженко М. (Умань), Хвиля Андр., Худяк В. (Донбас), Філіпов О., Фомин Євген (Херсон), Фурер В., Юринець В.

РІК ВИДАННЯ—ДРУГИЙ

„МОЛОДНЯК“ — виходить що-місяця (1—15 числа) на 8—10 друкованих аркушів (128—160 стор.).

„МОЛОДНЯК“ — продається в усіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ЖУРНАЛУ „МОЛОДНЯК“:

На рік 4 карб.
На 6 міс. 2 „
На 3 „ 1 „ 10 коп.
На 1 „ — „ 40 „
Ціна окремого № (в роздр. продажу)—50 коп.

Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкінська вул., № 24 (поштова скринька 300), Видавництво „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“, журнал „МОЛОДНЯК“.

Літературно-критична БІБЛІОТЕКА журналу „МОЛОДНЯК“

Літорганізація та редакція журналу „МОЛОДНЯК“ розпочали видання літературно-критичної бібліотеки. До бібліотеки ввійдуть збірки прози, поезії та критики. Розмір кожної книжки від 2 до 3 друк. аркушів.

КНИЖКИ, ЩО ВИЙШЛИ Й ПОСТУПИЛИ В ПРОДАЖ:

Олексій Кундзіч—В ущелинах республіки. Новели. Стор. 80, ц. 45 к.
Вол. Кузьміч—Італійка з Мадженто. Повість. Стор. 96, ціна 65 коп.
Іван Момот—Літературний комсомол. Критичні статті, Ст. 96, ц. 45 к.
Юрій Вухналь—Початкуючий. Літературні гуморески. Стор. 54, ціна 35 к.
Лев Скрипник—Вибух. Оповідання. Стор. 112, ціна 65 коп.
Лев Скрипник.—Двісті п'ятдесят перша верства. Оповідання. Ст. 111, ціна 70 к.
Леонід Первомайський—Оповідання. Стор. 86, ціна 60 коп.
Петро Радченко—Скрипка. Оповідання. Стор. 77, ціна 50 коп.
Д. Гордієнко—Зелений флігель. Оповідання.

ВИГОТУВАНО Й ЗДАНО ДО ДРУКУ ТАКІ КНИЖКИ:

Володимир Юринець — Значіння Плеханова для марксівської соціології мистецтва.

В. Строменко (Марко Дієв)—Плавні. Оповідання.

Крім цих книжок, по бібліотеці буде видано збірки авторів:

ПРОЗА — Андрій Ключчя, Л. Смілянський, П. Радченко.

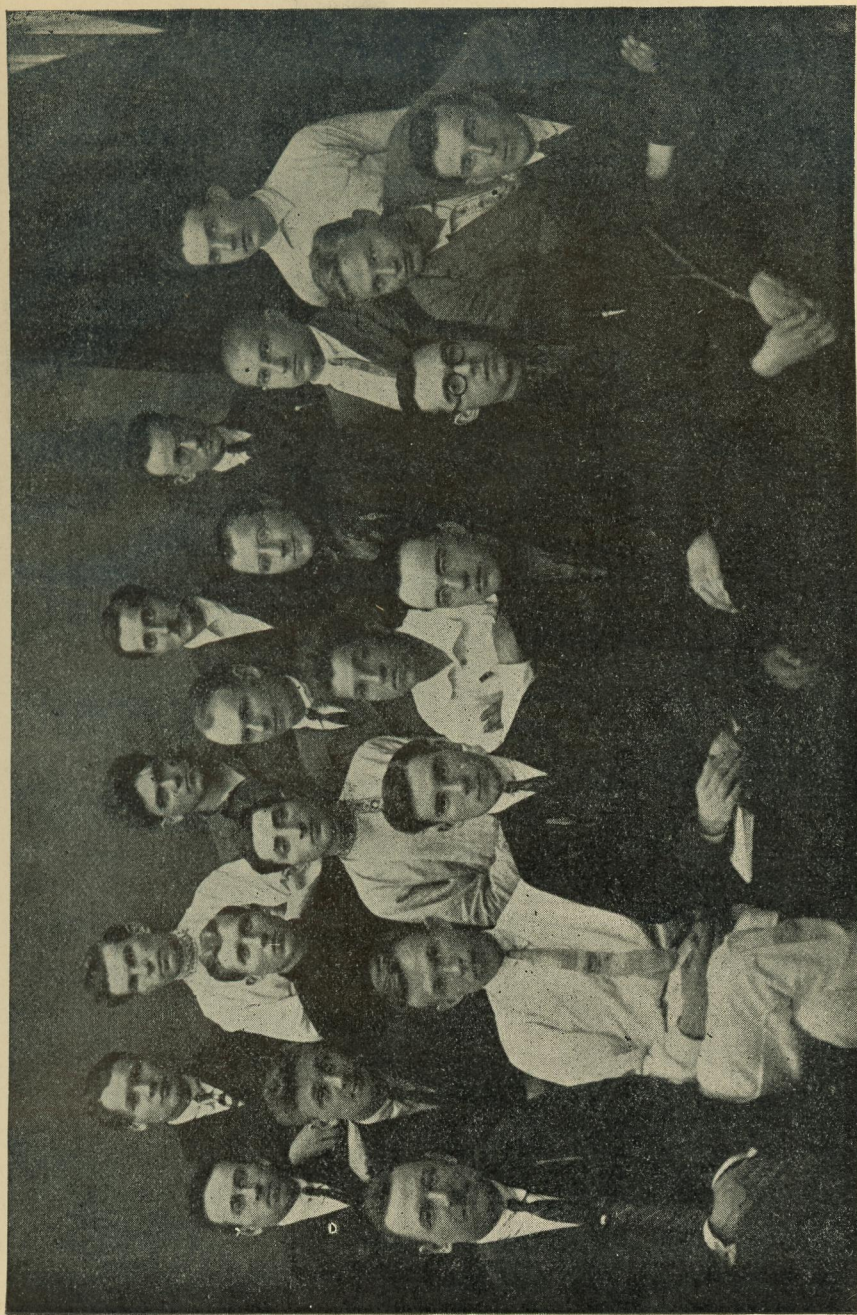
ПОЕЗІЇ — Ярослав Гримайло, Іван Гончаренко, Євген Фомин.

КРИТИКА—Вол. Коряк, Андрій Хвиля, Борис Коваленко.

Замовлення надсилати на адресу: Харків, вул. Вільної Академії, № 6- Видавництво „Пролетарий“.

ЗУСТРІЧ „МАЛАДНЯКА“—БІЛОРУСИ З „МОЛОДНЯКОМ“—УКРАЇНИ

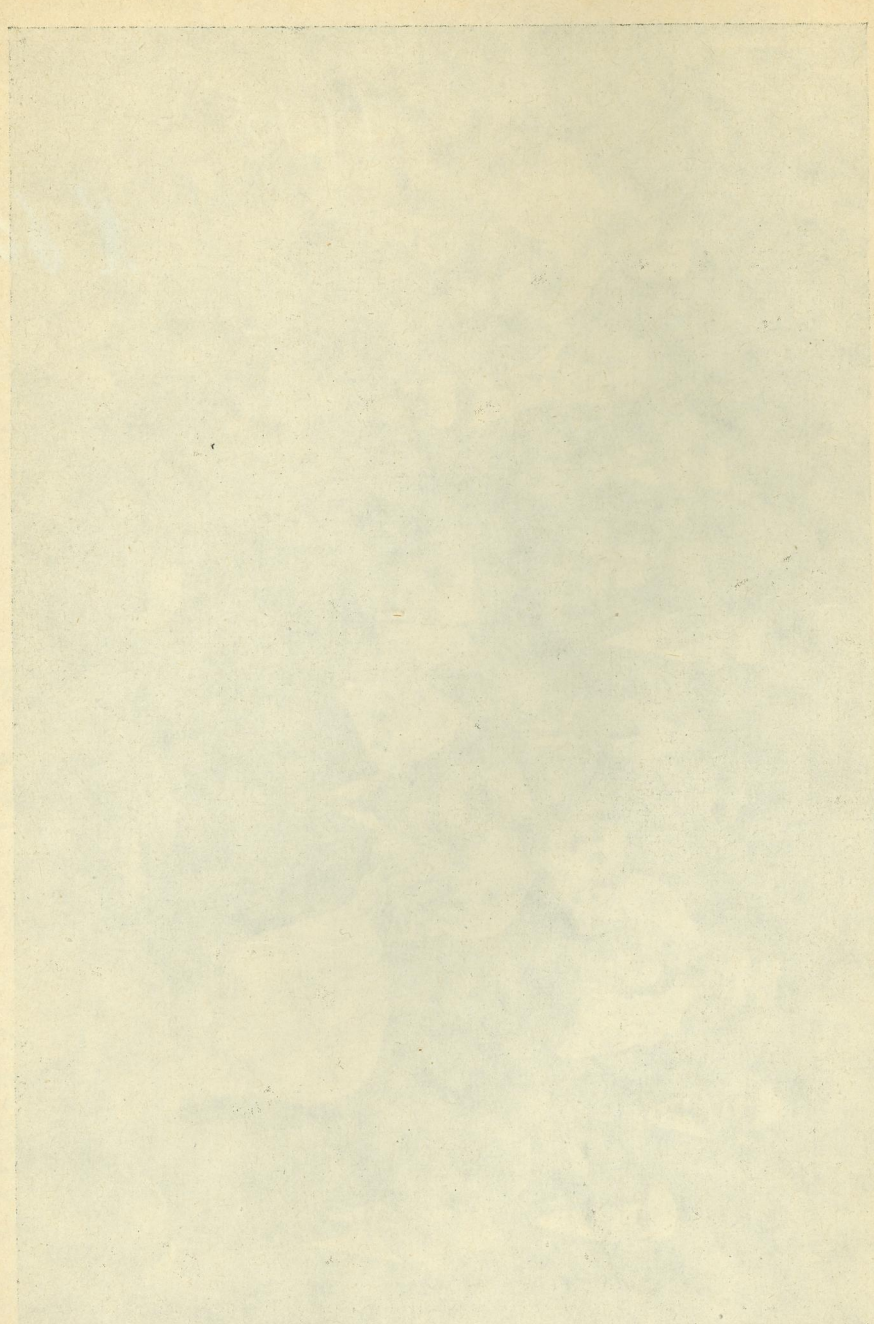
(Київ).

Сидять 1-ий ряд (зліва): Я. Мазуркевич, Т. Масенко, Іл. Барашка, Б. Коваленко, С. Барковський, М. Ніканович.
2-ий ряд: В. Мараков, Зігмбер (ОК ЛКСМУ), О. Кундзіч, Г. Грицай.
Стоять: 1-ий ряд: Ю. Савченко („Плуг“), А. Моркавка, В. Кузьмич, А. Салагуб, Л. Смілянський, П. Радченко.
2-ий ряд: В. Каваль, І. Момот, К. Валовень, А. Клоччя, А. Звонак.

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА
74405

1871

ИЗДАНИЕ: ПЕРВОЕ, С ИСПРАВЛЕНИЯМИ. 1907

1871

МОЛОДНЯК

№ 65/6

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

О Р Г А Н Ц К Л К С М У

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

Ф. ГОЛУБА, П. ЛАКИЗИ, Т. МАСЕНКА,
О. КУРГАНОВА, П. УСЕНКА

7—8
(19—20)

ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ 1928 ХАРКІВ

59 68

Укрголовліт № 41/ж
Друга друкарня
ім. т. Блакитного,
Тресту „Харків-Друк“
Зам. № 3477—2000.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

СЕЛО КОМСОМОЛЛЯ

Розмова на палубі

Із цикла „Дніпро“

На палубі стояли ми смерком.
Повітря над Дніпром, чи спирт-тугий, прозорий...
— Які ген кручі чорні та суворі...
Задумано сказав Валерій Мараков.

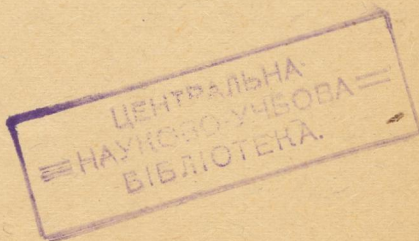
На заході стекла остання в річку кров.
Дніпро розлігсь замріяно і вільно...
— З тих круч скидали комсомольців у Дніпро,
Мій друже-білорусе, це—
Трипілля.

Там до Дніпра прибіг зелений яр,
Схилила верби надвечірня втома...
Оце, Валер, Україна моя,
Що розляглась в степах на сіні, на соломі.

Оце, Валер, Україна стара,
Що в море одплива, немов порогів піна.
Хрестили вдруге тут на березі Дніпра
В крові й вогні вишневу Україну.

Вже й комсомольців Дід старий носив,
Століття плувучи в далеке Чорне море.
Легендами встають нові, близькі часи,
Перемага ж історія.

Вітрами банди одгули в степах.
Вандея степова вляглась, одшумувала.
Мов сон тяжкий, кривава боротьба...
А над Трипіллям
Комсомолля встало.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

ПОЛТАВСЬКА СКЕЛЯ

Із циклу „Дніпро“

Полтавська скеля та Орлиний острів
На голубому дзеркалі Дніпра...
І мова лоцмана розважлива і проста
Й трагедія не давня, не стара.

Пливуть рожеві береги за нами
І фіолетова зникає далина.
З Дніпрового розбудженого дна
Тіла полтавських заробітчан виринають.

Пливуть мовчазно й торопко за дубом,
Чіпляються за весла... за кермо...
Один за одного...
Спиніться, киньте, любі.
Як ви—потопимось!..

Та голос лоцмана прогнав з думок почвари,
І сині, вимоклі сховалися тіла...
— З Катернослава півтораєта душ галяра
На заробітки на Низи везла.

Тут перекинулась, наскочивши на камінь.
Дівчата, хлопці, підлітки малі...
Живим рогозом—тоскними руками
На мить холодні води поросли.

Знов ранок береги рясні завітчав
І сонця золотом зелений плис облив,
А по Дніпрі униз пливли
Сто сорок тіл полтавських заробітчан.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

КОДАК

Із цикла „Дніпро“

Колись тікав од польського нагая,
Ховався коршуном у тирсі степовій...
Пройшла історія оцими берегами,—
Чавунки клич її в степах повів.

І діти чумаків, що їздили за сіллям
І правнуки старих орлів-січовиків
Однаково пішли в Донбасові копальні
В тривожний зойк і рев стальний гудків.

А ти, Кодак—форпост дідів бунтарських,
Тебе Хмельницький хитрощами брав,
По добрій волі та указом царським
Зоставсь прикований навіки до Дніпра.

І тільки лоцмани, порогів вірні діти,
Оазом серед моря кріпаків,
Із діда-прадіда взялись дуби водити
Через пороги хижі та стрімкі.

І тільки лоцманська республіка єдина
Дісталась не панам, а сивому Дніпру,
А діти лоцманські із ласки Катерини
У злиднях родяться і на порогах мруть.

Віки він слухає стару пееаль Дніпрову,
Сховавшись від історії й життя...
З дубів ми бачили під ним турбіну нову
І „радіо“ на стріхах по хатах.

А як затопить житню Україну
Високе полум'я з грудей Дніпра,
З тисячелітніми порогами загине
лоцманська республіка стара.

с. Бабаї
Липень 1928

М. ТАРНОВСЬКИЙ

С И Н И

Вродився син, і виріс,
І батько в школу дав—
У буржуазну школу...
І вчився там юнак...
— „Буде із нього пан“—казала мати.
А батько:—Певно ж так!
Я його вивчу в адвокати,—
Це легкий хліб“...
І вчився син у школах—виростав—
І адвокатом став...
Та не один—а много їх, таких синів,
— Наївшись панської отрути—
Ставали машинами проклятого ладу:
Суддями, й адвокатами, й катами...
І судять, і катують...
Кого?—
Своїх батьків!

РОНДО

Чи вам співати про Європу,
Чи про Америку, Африку, Азію?..
Про це, про це, й про те!
Та все таки гукатиму:
— Гоніть од себе буржуазію!
Що?—Кричите?—Не любите?—
Воліли би романтику... фантазію?
І я волів би те (Чи те?)...
— Та проженімо ж раз
Ту буржуазію!

А так—чи про Європу,
Чи про Америку, Африку, Азію,—
Я все... я все гукатиму:
— Гоніть од себе буржуазію!

Нью-Йорк.

А. ПАВЛЮК

МОЯ ГРА ПРО ЗОРЮ

Тепер зрадію мало чим.
Так—біль жаги, згораю,—
Як цілі ночі всякій сволочи
Веселих на банжо я граю.
А безгомінню лун нема...
Заулки костеніють...
І ніч глуха... І ніч—німа...
І першим снігом віє.
Не бачу я робітника—
Творця життя і світу.
Тут тая проклята рука—
Що мне життя, і труд, і квіти.
Тут п'ють, танцюють, танцюють цілу ніч
За труд чужий і клопіт...
Женуть отут примару з віч,
Що серце ляком топить.
Я цілі ночі граю їм
Чарльстон, фокстроти, блюс.
Весь бачу вік, що чад і дим...
Підлоті людській лік гублю...
Я цілі ночі граю тут
Гавайську, негрську биду,
Що тугу вирватися з пут—
Тут нерви дратувать ведуть...
Я, задихаючися, їм,
Вмираючи—їм рву я хміль,
Ковтаю цілі ночі дим,—
Ковтаю сором, жовч та біль.
І звуки й струни обняли
І душать, ріжуть, рвуть—
А тут далека ще, з імли
Та буряная путь...
А тут жона, що з нею йти
До цвинтаря життям,
Що краще все зганьбила ти,—
Що я лише не дам.
А тут покірної раби.—
Льокаєнок сім'я,—
Що так бояться боротьби,—
Поламаних, як я...

Як на роботу, як усі—
У стільки й стільки стати.
Заулок. Сходин сім—
І очі продавати.

Дивлюся цілі ночі тут:
В повію як—сестру
Тут обертають, продають—
І плями не зітру.

Плювка, що ліг в лице тавром
В обличчя, рухи і слова...
Їх залякаєш бурі громом,
Від неї щоб не заховатися.

Застиг в очах далекий жах,
Такі вони порожні,—
А моє серце на ножах,
Що тут, ось тут не можна:

Вогню, ридання і вогню...
Всі дні—усі однако—
Спіралів, згуків не спиню—
І серце зойком злякане...

Знов намагається румун,
Сивіє важко дим і чад...
Мені ж продертися з-за струн—
—ген-де не дивляться назад...

Лише в панчохах, вся нага
і соромицьки так
хай викиляється вона—
Вам здушить сміх у горлі ляк.

Як зойкну я, як я заграю—
На ясні дальні вісти—
Як пісню кину про зорю,
Що її видно з передмістя.

А. ПАВЛЮК

РАНОК

Пакликав час, здригнувся вітер
— іти тепер... іти.
Всі дні, як лан. Здригнувся вітер
є ти: струною ти.

Щоб чути серце: було в камінь
Закути волю і жагу...
Рвіть, як любов'ю—так руками—
На дію, боротьбу, снагу.

Як хліб і ніж. Узяти—вкряять...
Ламати,—це слабим.
Бо, щоб здобуть: стоптать безкраї...
Жорстокий—той любив.

Всією ніжністю, що може
Віддати муж землі...
Всією ніжністю на ложе
Суворих, злобних літ....

Любити можна так в століття
Єдиний раз, як ми тепер...
Покликав час, здригнувся вітер...
Неситим серцем ми тепер.

ЄВГЕН ФОМИН

ЕТЮД МОРЯ

Море, давно
вже не бачив
тебе я,

Море, давно
твого гулу
не чув я.

Море страшне,
як кривава Вандея—

Вічно ревучий
Везувій.

Знову я бачу
напнуті вітрила;

Вітер шалено їх
гонить і гонить.

Може на тих
кораблях бистрокрилих

Їдуть у даль
романтичні Байрони,

Може багато
зrekлось свого
краю

Манить їх краще,
жене ненависне,

Може, як Байрон,
пісні хтось
складає,

Прощальні пісні
про далеку
вітчизну.

Чому про це я
згадав ненароком?..

Може тому,
що і сам
кудись їду

Й довго блукатиму
в морі
широкім,

В милім краю
не лишивши
і сліду.

Може тому,
що наскучили
люди,

Дні однобарвні,
погоди погожі...

.....

Море, схопить
тебе важко
етюдом—

Пісні ж
великої
скласти
не можу.

Одеса. VII. 1928.

ВАСИЛЬ БАСОК

ЛЮБОВ ХУТОРЯНКИ

Провожала його, провожала
Через поле на шлях до вокзалу.
І в проміннях степового ранку
Залишилась одна хуторянка.

На траві й на очах—сльози-роси
І по вітру розпатлані коси...
В серце вужем—самотности туга:
— Ой, не бачити більш мила-друга...

Нарікали батьки, нарікали,
Що шахтєра дочка покохала:
— У шахтєра домівка—світ білий,—
Ой, на глум ти його полюбила...

А дочці лише сум серце тисне:
Де гармоніки жалібна пісня,
Де ті кучері... ласкаві очі...
Незабутні зоряні ночі?..

Ждала дівчина милого, ждала
І ходила на шлях до вокзалу.
Споминала ту ніч, як до ранку
Танцювала йому під тальянку.

На траві й на очах—сльози-роси
І по вітру розпатлані коси,
А на серці і радість, і горе:
Стане матір'ю дівчина скоро...

Повертались шахтєри, вертались,
Та Степана вона не діждалась.—
Ой, прийшла страшна звістка в неділю:
Його в шахті... обвалом убило.

.....

Плаче осінь і хмарами висне.
Вітер виє тужливу пісню
І ридають квітки звіробою,
Що загинув шахтєр у забої...

ВАСИЛЬ БАСОК

* * *

Ми день один украли в буднів,
Як юний сон, чудовий день.
Блукали лісом, мов прибудні,
В хмелю від радісних пісень.

Кругом дерева в білій піні,
Мов зорі, сипали огні;
Над нами небо світло-сине
І сум туману вдалині.

Смолистий запах, мрійний шелест,
Кришталів білих срібний дзвон...
Згадались дні такі-ж веселі
І мрій дитячих казка-сон.

Колись про північ ми читали—
Туманних тундр далекий край
І якось в грі фантазій стали:
Вона—Урунь, а я—Тюнгай.

Димить в пилу шкіряна юрта,
В північнім сяйві сніг, як кров,
І мчать олені нас по Тундрі
В серцях тривога і любов.

— Урунь, Уруне!—й руки в руки,
Сльозою сніг із вій ростав.
І раптом сміху срібні звуки
Й огонь цілунку на устах...

Ів. БОЙКО

* * *

Чи кращого знайти собі—
За праці відгомін у пісні,
Вседужий, наче водобіг...
Чуттям стає без міри тісно
По всіх вибоїнах доріг,
Де сила м'яз клекоче дні,
Шляхи торуючи в далінь.
Здається так: на верх стремить
Душа своя, і безліч других,
Як спів, спалахує на мить
В мотивах радості й недуги
Новітніх днів. То в час робіт
Чиїсь глибини забурили—
На зовні всім могутньо вилить
Красу та велич наших літ.
Не чути слів з грудей порожніх.
Слабі й знесилені—мовчать.
Лиш праці співи переможні
Невтомно творяться й звучать.

КЛЯШТОРНИ

ФРАГМЕНТ З „КЛЕНОВИХ ЗАВІРЮХ“

.
Як сумно, любая, докори
З твого келишка допивать,
Коли так світять,—
Світять зорі,
Коли так зорі мерехтять.
Піти б у ніч,
Піти в долину,
Чорт зна куди свій шлях прослать...
Не всі протоптано путі нам,
Не всі ще стоптано міста.
Піти де вітри на озерах
Із листя виткали убрус...
Люблю я шир
Й ланів тих шерэг,
Люблю я матір Білорусь.
Тут кожний кушч співа кохання
І казкою дзюрчить тут плес,
І довгі повісті змагання
Тут навіває кожний хрест.
Шляхом у далечінь піду я,
Піду часами без шляхів,
І кожний кущик розцілую
Серед напівзамерзлих нив...
Коли над багнищем мочарів
Засвище міста клич рвучкий,
Я розіб'ю порожню чарку
На полі випитих років.
Не буду, любая, докори
З твого келишка допивать,
Коли над шляхом будуть зорі
Стальними ранками сіять.

*Переклав з білоруської***І. Ю. Кулик**

А. ГУРЛО

КАЛІФОРНІЯ

ІДУ МЕЖЕЮ

Іду межею між нив багатих,
Вкритих серпанками краси,
А десь співають жінці-дівчата,
Вливають в серце голоси.

А крізь тих колосків пробори,
Що щиро вітер розчесав,
Волошок граються узорі,—
Мене ворухить їх краса.

Зворушує, тривожить ніжно,
Буянь колишніх будить вир...
Люблю я стиглий запах збіжжя
Й піснями збуджений простір.

Переклав з білоруської

І. Ю. Кулик

ОКСАНА ІВАНЕНКО

МАНІВЦЯМИ

I.

Ось стоїть вона на ріжку вулиці, і перелякані довгі вії часто, часто закривають очі.

— Куди мені йти?—тисячний раз за день повстає питання, і відповіді не має...

Але я знаю—відповідь буде. Ця дівчина не втопиться з горя, ця дівчина ні чим не зверне на себе уваги прохожих.

Вона не зробить нічого незвичайного, бо вона—найзвичайнісінька дівчина, яких сотні й тисячі перекидають по СРСР з будинку в будинок, з містечка в містечко, з колонії в колонію, і життя її таке ж найзвичайнісіньке, як і в більшості з них.

1. НУДНИЙ РОЗДІЛ

Молоді роки залишили дуже мало чого небудь особливого, навіть розповідати про них нема охоти.

Ну, мати прачка; батько покинув матір, коли Шурі було чотири роки. Був старший брат, він служив білетьором у театрі, і найяскравіші спогади Шуриноho дитинства—казка-феєрія про „Заснулу красуню“, що вона її побачила в театрі, коли повів її брат раз із собою... І після того багато ночей їй снівся прекрасний царевич, що розсовує могутньою рукою кущі й будить усе навколо.

Потім брата взяли на війну. Шура плакала, бо й мама плакала, і молодші брат і сестра, Толік і Тася, теж плакали.

Револуція відбилася тільки тим, що стало зовсім погано жити. Брат не повертався, маму „скоротили“ (незрозуміле для дітей, страшне таке слово); вона ходила на поденну; їсти зовсім було нічого. Шура вже бігала до школи, але школа—звичайна школа. Шура вчилася середньо й до науки ставилася не то, щоб зовсім байдуже, але без особливої рвучкості, якось то несвідомо, взагалі потім вона згадувала про цей етап свого життя, як про зовсім ще несвідомий.

Життя почалося з того часу, коли мама, проплакавши мало не всю ніч, вранці одягла Шуру й Тасю в чистенькі „хаківі“ платтячка, напоїла чаєм з молоком—незвичайний сніданок! тричі перехрестила й відвела до дитприемнику.

Дитприемник містився на кінці міста. На невеселім кінці. Там близько була свалка, не було садків. Будинок сірий, старий, майже голі кімнати з поголеними дітьми в білій білизні. Нагадувало лікарню.

Стало смутно.

— Мамо, оце ми тут і будемо?—спитала Шура.

— Ні, ні,—швидко відповіла мати. Їй самій було тоскно та смутно, але вона згадала, що їй казали в Наросвіті—тут тільки трошки, а тоді у притулок одведуть.

— Тут трошки тільки перебудете!

Але увечері знову стало моторошно. Тася й Шура стояли окремо від купки дітей і різнилися від решти поголених своїми туго заплетеними косками, своїм ще зовсім „домашнім“ виглядом. А потім познайомилися з дітьми—й виявилось, що вони тут зовсім не потрошку, а вже по два, по три місяці, а відсилають дуже рідко. Дітей було найбільше „голодуючих“, що їхали з батьками з голодних губернь, загубилися, відстали... Майже у всіх був заморений, такий страшний вигляд.

Довелося й Шурі з Тасею перебути з місяць у приймнику.

Ох, як нудно!... Вони нічого не робили... Їм там було дуже нудно... Я краще перейду до дальшого.

2. РОЖЕВИЙ БУДИНОК

„Моя любя, дорога, тьотя Галинка! Я гратиму Волю у вашій п'єсі. Я скучила за вами й Таська теж. Я вже вивчила всі слова співати до Чайки, приходьте швидче. Видужуйте й приходьте. Я написала вам багато віршів. Ми завтра підемо на дитячу конференцію і мене і Ваню великого вибрали делегатами. Ми всі скучили за вами, приходьте швидче. У мене вірші про волю і про квіти, я всі вам прочитаю.

Любима* ваша Шура Даніна.

Вам поклон від Таськи, Вані великого, Фені, Галі від всієї вашої групи“.

Так, так—це колись то давно, писала вона—Шура Даніна. Це колись то давно, давно, на протилежнім від противного дитприймнику кінці міста. Це був не дитприймник, сумний, наче виглений, сірий, виснажений після довгої хвороби, хворий, а рожевий квітчастий будинок.

— Це дітки з приюту?—спитала раз якась бабуса тьотю Галинку, коли вона вела веселі пари, одягнені в рожеві фартучки. Тьотя Галинка обережно і з погордою відповіла:

— Ні, це—дитячий будинок!

Правда, це зовсім інше—дитячий будинок. Тут діти вдома ходять у рожевих фартучках, а коли виходять у місто на свято, Тьотя Галинка, тьотя Зіна та тьотя Поля і завідувачка, Марина Кіндратовна довго обмірковують у своїй кімнаті, як одягти Поліну „комашню“—це І група, три-чотири роки, Галинчиних „цуценят“—це ІІ група, і Зініну „дітлашню“—це старші, вісім-десять років. Перед шиттям нових убрань Марина Кіндратовна і тьотя Зіна старано, довго вимальовують різні фасони, щоб було „просто, ізящно і не схоже ні в яким разі на каз'яонне“. Тьотя Галинка надто фантастична для таких справ, вона може намалювати замість „простого, ізящного та зручного“ японський халатик, або що-небудь у такому стилі, а тьотя Поля навпаки—надто спрощено підходить до таких справ.

Треба сказати правду, тьотя Зіна та Марина Кіндратовна вигадували завжди те, що треба було, й діти дуже обережно та з любов'ю ставилися до своїх рожевих фартучків, кисейних дешевих платтячок, вишитих власними руками сорочок. І не тільки в їхнім убранні, а в кожній кімнаті, і в рожевих занавісках у залі, і в гіпсових тарілочках з квітами на стінах їдальні, і в рожевих покривальцях у спальнях і в затишній турецькій канапі (просто ящики й величезна реквізована у якогось буржуя ковдра) було видно дбайливу, рідну, жіночу руку.

— У нас вільне виховання!—з погордою казала тьотя Поля.

* Це замість любяща—помилка Шури.

— У нас сімейне виховання!—поправляла мрійно тьотя Галинка,—ну, правда ж, хіба у нас не сім'я і хіба ми не відчуваємо, як справжні матері, що наші діти—найкращі діти?

ТЬотя Галинка до дрібниць намагалася провести цю „сімейність“. Іноді на своїх чергуваннях завідувачка знаходила її в уютній позі, обов'язково з ногами на знаменитій турецькій канапі, з книгою в руках (утопічний роман або якісь надзвичайні пригоди), і тьотя Галинка спокійно казала:

— Ну, буває ж дома—дітей покинуть на старшу сестру, а вона не весь час коло них, а сидить і читає, це лише хороший приклад і цілком вільно розвиває любов до читання.

А правда, „цілком вільно“ Галинка стояла в уяві дітей в багатьох моментах, як приклад, і вони намагалися копіювати з неї. Вона читала утопічні романи і писала вірші.

Друга група „дуценьт“ ще не навчилася писати двохскладові слова, але списала два кругових зошита віршами!—гордість і радість тьоті Галинки.

Шура Даніна була в групі тьоті Зіни, спокійної ласкавої дівчини, старшої виховательки (двадцять років!)

От полюбила будинок—і все в ньому і всіх!

Тут всі любили й будинок і один одного, але найбільше Шура любила співи і ті вечори, коли біля каміну на низенький ослінчик сідала тьотя Галиночка, а всі діти навколо неї на ковдрі і вона багато, багато розповідала „усякого“, і все, що читала, і що чула, і що бачила в театрах або кіно, або просто сама „придумувала“,—досить їй було тільки простягнути руку, трохи витріщити очі й таємничим голосом сказати: „Ой, слухайте ж, діти, ой, тут же таке цікаве“, як роти усім роззявлялися й різні очі—сірі, сині, карі, всі однаково широко розкриті уважно стежили за кожним рухом мінливого обличчя.

Позавчора було її чергування. Коли чергує тьотя Зіна, тоді увечері гімнастика; коли тьотя Поля—ліпка та малювання; коли тьотя Галинка—читання та оповідання.

Так чергувала тьотя Галинка. Перед тим мабуть з тиждень нічого не розповідала, бо і в своє чергування, і в чергування тьоті Полі вони обидві робили після обіду серйозні обличчя і таємно сповіщали дітей:

— Діти, стежте за малими, і щоб було тихо і щоб Марина Кіндратівна не розсердилася, а ми будемо в ізоляторі, бо у нас зачот!

Тут тьотя Поля піднімала палець угору і робила „недопустиме“ обличчя, а очі тьоті Галинки мали такий вираз, наче завтра її розстріляють.

Діти розуміли, співчували: було тихо. Тьотя Галинка на другий день після зачоту не пішла навіть з радощів до педшколи, і хоч вона не чергувала, але залишилася в будинку ночувати і, сказавши Марині Кіндратовні, що треба швидче висвіжити голову і швидче викинути з неї синуси та косинуси, взяла книгу „Тарзан“, лягла в ізоляторі на канапі.

Мабуть це була дуже цікава книга, бо ні на які запитання тьотя Галинка не відповідала; електрика там горіла до трьох годин ночі.

Зранку діти були повні чеканням. Вони знали, що тьотя Галинка розповідатиме їм з книжки, на обкладинці якої намальовано велику мавпу та густий ліс.

Тільки звечеріло, діти зібралися в їдальні. Тьотя Галинка на столі, діти квітчастою купкою навколо. За місце сварка—кому поряд, кому напроти. Звичайно, найближче—Таська й Лейба.

Світить місяць у кімнату. Здається, що не садок у вікно дивиться, свій рідний будинківський садок, де знайоме кожне дерево, бо кожне ж дерево, кожен кущик самі обмазували, обкопували, обирали,—а дивляться таємничі страшні, величезні джунглі.

... Лев уже зовсім близько коло Джені...

Торохтить серце Шури, усі очі, наче магнітом притягнуті, впилися в тьотю Галинку.

— Ось! Ось!

— Але тут раптом Тарзан плигне з дерева...

— Ах! Слава тобі, боже!—виривається не в однієї дитини, й Шура мимоволі хреститься, полегшено зідхаючи, забувши, що вчора казали, що бога нема.

Казала тьотя Зіна, що на другий день усі заняття було зірвано— в голові дітей були лише малпи, малпи, Тарзан.

Тільки кінчилися уроки—всі вибігли в садок і гралися в Тарзана.

Тьотя Галинка теж.

З дикими вигуками гасали діти по садку.

— Табун малп! ми—табун малп!

— Я Тарзан!—кричав Ваня великий.

— Я Тарзанова мати,—кричала Шура.

Тьоті Галинці конче потрібно було злізти на дерево й удавати з себе теж якогось звіря, вона скинула шубку, що завважала їй, і червона, гаряча полізла вгору.

Закінчилися ці Тарзанові дні досить сумно. Тьотя Галинка застудилася і захворіла, і три дні не приходила до будинку. Діти сумували, писали їй листа.

Шурі було зовсім не по собі, але страшенно хотілося щось зробити, таке зробити, щоб можна було розказати і найлюбимішій своїй тьоті Галинці і самій бути задоволений, і ось пише вона вірші, старанно вчить співати „Ой, біда, біда чайці небозі“—улюблену тьотину Галинчину пісню, читає всі вечори „Дядькову Томову хату“, бо тьотя Галинка порадила прочитати—і добре, уважно слухає уроки.

Шура, скуласта, уперта дівчинка, ой, вона так хоче вчитися, багато читати, писати вірші, вона наче ожила в оцьому веселому дитячому будинку, наче знову народилася. Її тут люблять і поважають і діти і тьоті, і вона знає собі ціну.

Вона не найпередовіша з дітей, в неї не такі блискучі здібності, як у Вані великого; вона не хватає, як він, усе з першого уроку, вона не така весела, красива, як улюблениця своїх і чужих білява Оленка, але ж не дарма обрали її делегаткою на Дитячу Конференцію! Але ж не дарма найчастіше й найбільше, поки приїздить якась „комісія“, на уроках схвильована тьотя Зіна питає її. Не дарма на всіх вечірках їй дають не головні, але відповідальні, серйозні ролі.

— На неї можна покластися—каже Марина Кіндратовна.

— Знаєш, я часто думаю над нашою дітлашнею,—каже задумливо ласкава, хороша тьотя Зіна—ой, вони надто вже часто думали та балакали про своїх дітей!—Шура—це глиб, така глибина й безліч можливостей з неї мусить вийти щось путнє!..

Життя в рожевім будинку тече рожево та весело. Тут усього тридцять п'ять дітей. Хіба не вистачить на них любови, піклування та ласки рьох молодих поривних „тьоть“ та четвертої „матери“—завідувачки.

Діти знають, що в їхнім будинку краще ніж в інших,—ходять же вони в гості з свого будинку імени Тараса Шевченка і до будинку Паризької Комуни й до Жовтневого і в інші, але там щось то не так. Діти не уловляють в чім різниця, але знають, чують, що різниця єсть. Може в яких краще й годують, і какао частіше буває, але ні, ні за що не один би з них не погодився перейти в інший.

... Так ішли дні—літні, соняшні, квітчасті...

3. В ДАЛЕКУ ДОРОГУ

Як це сталося раптом, що така темна осіння хмара обгорнула рожевий будинок?

Чому це діти ходять сумні, невеселі, чому це Марина Кіндратовна з таким неспокійним обличчям що-дня бігає до Губосвіти, а тьоті хвилюються, зачинаються у своїй кімнаті, а коли виходять до дітей, то ще ласкавіше та ніжніше, ніж завжди були, тільки в очах жаль та смуток?

Трапилося це так несподівано...

Здавалося, що будинок в апогеї своєї слави та сімейного щастя. Була триместрова вечірка. Як завжди, старано довго готувалися. Тьоті Галина два дні ходила розсіяна, і з комічним виглядом казала тьоті Зіні на її запитання:

Ах, не заважай, я ж творю, ти перебила мотив!

А потім сіла в кімнату і за годинку написала п'єсу, яку їй давно вже замовили діти. Це була фантастична, символічна, але з революційним змістом та ідеями казка „Пісня про Волю“.

Останній час тьотя Галинка раптом ретельно взялася за політичне виховання дітей. Вона по своєму обробляла їх політично, не вважаючи на інструкції райкомів та губкомів, бо не була сама комсомолкою, але по будинках починався „дитячий рух“, організовувалися „юні спартаки“ і вона вирішила, що їхні діти мусять буди найкращими, найсвідомішими між іншими дітьми. І вона вирішила політично виховувати дітей, б'ючи на їхні емоції своїми оповіданнями про царат, підпільну роботу старих революціонерів, що все так чудесно так захоплюючо вміла розповідати. І старші діти захоплювалися більше, ніж Тарзаном і прохали написати п'єску на такі ж теми.

П'єску стали розучувати з любов'ю, старанно та говго, а Волю співала Шурка Даніна...

День свята удався надзвичайно—було багато дітей, багато начальства, столи накрито білими скатертинами з глечиками квітів, діти наряджені та святкові, схвилювані за свято тьоті, а найбільше тьотя Галинка, у якої стали за цей день вдвічі більші очі—бо її ж п'єски. Діти замовили їй ще вчора, щоб наділа вона їхнє любиме біле плаття з блакитними стьожками, і виглядала вона в нім такою молодою, справді старшою сестрою дітлашні, а не вихователькою—тьотею.

Цей день дійсно був апогеем слави та щастя дитбудинку ім. Тараса Шевченка!

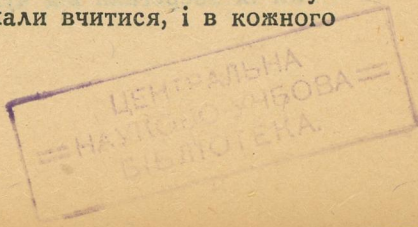
І важко сказати, хто з щасливіших був найщасливіший: чи Шура, що співала Волю, чи тьотя Галинка, у якої найбільшою нагородою, більшою за похвали інспектора, шефів, вдячних поцілунків Марини Кіндратовни були тримтячі слова Шури, що вона їй сказала в темнім куточку садка, вже коли всі розходилися:

Тьотю Галинко, я вас ніколи, ніколи в житті не розлюблю і не забуду, я дуже хочу записатися до юних спартаків, і Ваня великий теж...

А через два дні... Марина Кіндратовна верталася з Губосвіти з таким неспокійним обличчям, тьоті хвилюючися замикалися в кімнаті, а діти ходили смутні та невеселі...

Будинок за наказом Освіти розформувався. Не лише цей будинок, усі будинки міста. Всіх дітей переводили до одного „Дитячого Техникуму“, для економії коштів.

В осінній, але ясний день виряджала Марина Кіндратовна дітей, кожного цілувала й казала що-небудь особисте—сама вона лишалася тут організовувати дитячий садок, всі три тьоті їхали вчитися, і в кожного

з маленьких істот билося тривогою серце, хоч і не знали вони ще, скільки доведеться кожному передивитися будинків, містечок, колоній, що переводитимуть їх з одного в інше, рішатимуть без його волі його долю, що тисячі таких Шур, Вань, Фень по колоніях та будинках, і все це сіра, безпритульна маса.

... Рушали в далеку дорогу...

4. НЕ ТРИДЦЯТЬ, А П'ЯТСОТ!

Цього листа писала тьотя Зіна тьоті Галинці. Обидві вони вчилися у педагогічних ВУЗ'ах у великих, але різних містах, і цього листа тьотя Галина читала на лекції, яку провадила стара жінка—комуністка про вільне та соціальне виховання. Весь лист не цікаво наводити,—там звичайно було багато такого, що стосувалося їхнього особистого життя. Отже, тільки уривки.

„Моя Галиночко люба, звичайно, будучи дома, я була в наших дітей. Не можеш собі уявити, що я пережила, але багато, багато вини перед ними я почула на собі і на всіх нас, хто працював у нашім будинку.

Спочатку вони жили в інтернаті, а ходили вчитися до Дитячого Технікума. Туди ходили ще бувших сім будинків. Уявляєш цю кутерму? Але це ще нічого. Наші діти виділялися дуже своєю самодисциплінованістю, розвитком, єдністю, взагалі поведінкою, але почували себе якось пригнічено й звичайно—не дома. Тепер вони живуть у Дитмістечку.

Як би ти бачила, як вони кинулися до мене. Як питали про тебе, про Полю. Марина досить часто буває у них, вони їй усе розказують, жаліються, і вона, звичайно, втручається в їхні справи. Галиночко, я подивилася на них, не дивлячись на те, що пройшло лише півроку—їх не можна було пізнати. Вони затираються,—я не помітила ніякого поступу в їхнім розвитку. Навіть навпаки.

Містечко в періоді організації. Уяви—бувний корпус—величезні коридори, величезні кімнати, темнуваті, похмурі й порожні і 500 дітей.

Купками, по одинці бродять по коридорах, по садку і не знають, що робити.

Штат вихователів без кінця скорочується та міняється,—за цей час було вже чотири завідувачі!

І знаєш, Галинко, що я почула? Ми їх погано виховували. Да, Галиночко, ти мабуть зараз здивовано піднімаєш свої бровки і хочеш мені сказати: „ми ж їх так любили!“ Але ні, Галинко, дуже погано! Ну, що ми їм дали? Ми з ними пробули два роки, і ти пам'ятаєш, як ми старано розвивали їхню любов до нас? Ой, Галинко, у тебе це часто навіть ставало метою. Ти ж з гордістю відзначала в щоденниках „Буська мене дуже любить тепер і це дуже добре впливає на його заняття“. А пам'ятаєш, як ми покликали Ваню великого в кімнату і питали, кого він з нас найдужче любить?

І ти знаєш, як дуже вони нас любили? Як би ти знала, як відбилася на них розлука з нами. Чи мали ми право на це? Ми ж знали, ми мусили завжди пам'ятати, що не вічно ж ми з ними, що ми поїдемо, і просто любов та повага до вихователів і така любов, яка була у нашої дітлашні—це різниця. Це раз. Тепер далі. Ти відкидаєш, що в нас не було сантиментів? Звичайно, були! Згадай скільки ти їх цілувала! (в цьому ти рекорд, Галиночко, побила). Як ми їх зберегали від чужих впливів, від вулиці; як ми намагалися їх

від усього важкого зберегти і кожного з них знали, як себе, а зараз у цій масі дітей, без особливої уваги, без ласки з боку старших вони почувають себе сиротами. А ми ж мусили думати про їхнє майбутнє? Ми ж мусили виховувати їх міцними, стійкими, такими, яких зараз потрібно суспільству, а не таких інтелігентських діток. Правда, я не заперечую, що вони у нас багато читали, вчилися музики, що в нас за останні півтора роки навіть думки не було що-небудь від них зачиняти, але, Галинко, як би ти зараз побачила, що все це йде на нівець, ти так же лаяла б себе, як і я зараз.

Я не знаю, що їм зараз потрібно, яке виховання, щоб вийшли вони дійсно міцними громадянами, класово-свідомими, тільки, звичайно, не таке, як зараз (бо зараз, власне, ніякого немає) і не таке, як було у нас.

5. ОСТАННІЙ ЛИСТ

Минали дні і роки, були веселі, були й сумні. Діти дитбудинку імени Тараса Шевченка розбрелися по різних містах, були в різних дитячих будинках, писали перший рік своїм любим тьотям, одержували відповіді, іноді книжки, з часом усе рідше й рідше... і нарешті зовсім не те, щоб забули один одного, а просто не думали, не згадували, надто багато тьотей та дядів змінилося за цей час.

І в останнім листі, що його одержала тьотя Галинка, писала Шура Даніна:

„Дорога моя тьотю Галинко! Я рідко Вам пишу, але сумно мені так і нічого зовсім писати. Я вчуся вже в III шкільній групі. Ви питаєте, чи пишу я тепер вірші, як колись. Ні, нічого не пишу і не співаю ніколи. Я вже давно піонерка, спочатку у нас було цікаво дуже, їздили ми в табір, влаштовували екскурсії, я собі взяла ім'я „Воля“, а Ваня великий—„Промінь“—через те, що у Вашій п'єсці він Проміня грав. А тепер уже рідко ходжу на збори, та й усі розбігаються, бо нічого там не робимо і ватажок—такий собі.

Тотю Галиночко! Як би знали Ви! З мене зовсім нічого-нічого не вийде, так, як колись ото я хотіла і Вам казала. Я Вас згадую і мені ще сумніше стає.

Оце іноді сяду на вікно і думаю—от якби я була завідувачка, хіба б так жилося дітям? Пишіть мені, як Ви живете і що бачите. Ви мабуть багато бачите? Я б хотіла вже вирости швидче і поїхати, поїхати дивитися, як живуть скрізь люди. Напишіть мені які-небудь Ваші казки.

Ваша Шура Даніна“.

Тьотя Галинка бігала на лекції, на практичні, на зібрання, засідання, на громадську роботу—вона більше не відповідала Шурі Даніній.

6. ПАТРОНАТ.

По всіх Цвіркунах пішла чутка, що Олена Зачепилиха взяла дівчинку з приюту, дівчина на всі руки—усе в хаті та коло худоби робить, і не Зачепилиха їй платить, а ще й за неї дають Зачепилисі по десять карбованців на місяць, та ще шанують, що державну дитину виховує.

І пішли цвіркунівські дядьки та баби до міста, до відділу Наросвіти й понесли з собою папірці.

Сільрада свідчить, що громадянин такий-о, в Цвіркунах проживає, має жінку, дітей стільки, стількох років і нуждается в помічниці.

У відділі сидить дівчина. Бере папірця, читає й обурюється.

— Ми дітей на виховання даємо, на патронат, а у вас вона за наймичку буде! Що вона у вас робитиме?

— Та коло дитини...—нікові дядько.

— От бачите — коло дитини, за наймичку, а віддамо на виховання.

— Та чого там за наймичку,—догадується нарешті дядько про політику,—вона й до школи ходитиме. Яка там з неї робота!

— У вас же на папірці ясно написано: „нуждається в помічниці“.

— Та ви все таки, товаришко, давайте, то писар у сільраді помилився,—знову нікові дядько,—а ми ж вісім верст пішака чимчикували...

У дівчини трохи змінюється тон. Їй особисто зовсім не подобається вживання таких заходів. Вона патріотка від соцуху і ворог родинного виховання. Та треба виконувати директиви вищих інстанцій по розгромах дитбудинка, а її справа маленька—лише дати адреси дитячих містечок та колоній.

Отже, вона все таки гордо заявляє:

— У нас половина завідувачів відмовилися віддавати дітей на патронат.

Але... але єсть і такі, що з охотою. Он наприклад, Бурнученко та Пилипенко—завідувачі двох пригородніх колоній—вони без кінця міняються дітьми та намагаються сплавити побільше. Звичайно, вони це роблять через інтереси своєї установи—але гидко вже надто робиться, коли їх послушаєш.

7. РАЦІОНАЛЬНА ПРОПОЗИЦІЯ.

В учительській завістечком доложив вихователям, яких заходів постановлено вжити для розвантаження дитячих будинків, і щоб дітям, яким не завжди будинок зможе в майбутнім допомогати, все таки хоч щось дати—надати звичок селянського життя, селянської роботи...

Постановлено, щоб дітей витриманих, хороших до будинків віддавали...

Скипіла одна з виховательок:

— Ні, ні й ні, ні за що! Ми з ними морочилися, вчили їх, і найкращі наші досягнення, наслідки нашої каторжної роботи віддавати, а в себе залишити барахло? Я сама за те, щоб віддавати тих, з ким ми зладити не можемо. У кожного з нас у групі є такі фрукти, що жили з нас витягають, їх треба віддавати...

Чим не раціональна пропозиція?

Звичайно, в делікатній формі і не заносючи до протоколу, вихователі постановили здихатися хоч таким чином тих, з ким не справляється.

Цікаво, кілька з дітей погодилися самі, з охотою, кілька—мовчки... а що вони думали—вихователі знали, та тільки робили вигляд, що не знають.

8. НЕПОТРІБНІ.

Шура й Наталя сиділи в великому коридорі на вікні. Сьогодні їм груповодка сказала, що їх відправляють на село, на патронат. Приїдуть дядьки й візьмуть за наймичку, так роз'яснила одна з старших дівчат. Перед ними зовсім несвідоме і мабуть не солодке життя. Але Шура слова не сказала—може цікавіше буде, та й образа не давала говорити. Наталя хворіла на малярію, позавчора в неї був приступ, але вчора вона вийшла з лікарні. Сиділа бліда, засмучена, чорні, великі очі здавалися безоднями, провалами на блідім обличчі.

— Шурко, за що це нас?—рука нервово стискувала Шурчину руку,—це я знаю, це Ганчірка підстроїв, я на його уроках спала, ух, сволоч, я їм покажу...

Проходив Олексій Іванович, „дідусь“, старий, любий учитель мови та керovníк драмгуртка.

— Що з тобою, Наталко?

Відповідала за неї Шура—нескладно, але для Олексія Івановича зрозуміло, бо він був тоді в учительській, коли йшла розмова про патронат.

— Та от, у неї малярія... вчора тільки вийшла... а зараз нас на село відправлятимуть... увечері... мене, її та ще дівчат... і дядькові платитимуть.

Наталя підвела смутні очі—в них велике, велике таке прохання і маленька, маленька надія—а може заступиться, вона ж не раз брала участь у виставках і її вважали за талановиту артистку.

Майнули думки в Олексія Івановича, почуття огиди та обурення до таких педагогічних засобів—але зразу ж перспектива розмови з завом, суперечки з груповодом—зовсім різними, чужими йому людьми, а потім—дома чекали дочка з онукою, які щойно приїхали погостювати—він спішив до них...

Дома розказав про такий випадок, обурений цими педагогічними засобами, на другий день балакав з завом.

А Шуру й Наталю вже забрали дядьки того ж дня у вечері...

9. ПОДАЛІ ВІД РОДИННОГО ВИХОВАННЯ.

Які там погані умови життя інколи й не бували в дитбудинках, що по них перебувала Шура, але в цілому провадилася ж там якась робота, в деяких краща, в деяких гірша, в інших зовсім таки хороша, в інших зовсім погана—ну, це ж відомо. Та в цілому цей содвигівський шлях, що його пройшла Шура, надав їй якихось потреб культурної людини, ну, хоча б і те, що вставши по дзвінку о сьомій годині, бігла митися з милом, чистила зуби, розчісувалася перед дзеркалом; потім сідали всі за стіл і або їй подавала чергова, або вона чергувала... а потім школа...

... Ще сіріло і на обрії лише рожева туманова поволока, як збудила її баба Горпина,—не дуже ласкаво, накинула стару сірячину на плечі, дала окраєць житняка, виломила добру лозину,—і погнала „Олеська“ телят пасти...

На дворі мрячка... і сльозинки, краплинками дощу збігають по щоках... і їсти хочеться... звикле вухо хоче вловити згуки дзвоника на сніданок, але далеко...

Наталя жила недалеко. Тій було краще, та бачилися вони дуже рідко.

Шура була в куркулячій великій родині, там уже всі дорослі, жонаті сини. В одного дитинка маленька і її доводилося няньчити. Раз Шура колисаючи її, заспівала Тихенько: „І голубими берегами комуна сєє в далені...“

Та так кричав уже, так кричав старий.

— „Таку тобі комуну, задрипанко, покажу“,—і вдарити вже хотів, та згадав, що договір написано і, як дівчина пожаліється, то й йому буде.

У суботу, коли, підмазавши хату, пішла баба та молодиця до церкви, сиділа Шура з малою дитиною на призьбі, коло неї ще дівчата, й ораторствувала вона, що все то баб'ячі вигадки і ніякого бога нема, і що була вона піонеркою, а ніхто з піонерів у бога не вірить і до церкви ні за що не піде, хай хоч уб'ють. Тут уже не стерпів старий і скубнув її за волосся, та й добре поскуб...

— І сама паскуда, і дівчат наших паскудить!

Темної осінньої нічкі, коли мрячив дощ на дворі й росилися сльозинки з сірих засумлених очей, тікала Шура на станцію, подалі від „патронату“.

У дитмістечко? Ні! ні за що! Її ж віддали звідтіля... До мами?—ех, як би жива була мама... Таська десь в тубсанаторії... Немає нікого...

— У місто якесь велике; там поступлю на виробництво.

А виробництво—це ж була мрія всіх старших дівчат...

10. ГАННА ШЕВЦОВА.

Тут-тук, тук-тук—потяг мчить... Шура в куточку задрімла. В руках вузлик, там—ще казбонне сине празникове платтячко, панчохи, балетки, альбом з віршами і щоденник, у хусточці двадцять копійок.—Усе багатство...

Потяг під'їздив до великого міста. Зірки блищать на небі та разом з лихтарями відбиваються в калюжах.

Поспішає юрба з потягу на перон, у буфет, за окропом

Поспішає й Шура. Обійшла з цікавістю вокзал. Людно, шумно, ясно. Усі спішать, швидкують, хвилюються.

Загинули відразу в Шури і ляк і смуток. Тільки росте цікавість до такого шумливого, веселого мабуть, життя. Але дві години ночі—як-не-як, а спати хочеться. Сіла в залі другої класи, де нарід сіріший та бідніший—коло лави, на підлозі, бо на всіх лавах були вже зайняті місця. І хоч цікаво було дивитися, але вії тягло униз, мішалось все в очах.

... Прокинулась від якогось штовхана, розплющила очі—немає вузлика—от тобі й на. Від несподіванки Шура з хвилину сиділа, широко розкривши очі, і нічого не розуміла і ще не розуміючи, що трапилося, спитала ближчу сусідку:

— Ви не бачили мого вузлика?

— А он хлопчисько поніс, узяв допомгти у вагон піднести,—засміялася дівчина, широко розтуливши рота й показавши два рядки чудових білих зубів.

— У який вагон?—не розуміючи глузування, спитала Шура.

— Та мабуть на Одесу,—вже зовсім розсміялася дівчина.

Шура зрозуміла в чому справа, і їй зробилось так боляче та гірко, що вона заплакала. І від того, що потягли єдиного вузлика, і від того, що одразу згадала, яка вона одна, і від того, що ця чужа дівчина сміялася з неї.

Дівчина, сусідка запалила цигарку, але помітила Шурині сльози й спитала зовсім іншим лагідним тоном:

— Дурна, хто ж таки кемає на бану? От закемала, а в тебе й дьорнули.

— Нічого не розумію, що ви кажете!—сказала ображено Шура.

— Ех, ти, а я думала, ти своя,—наче з досадою протягла дівчина,—куди ж ти їдеш?

— А я знаю, кудись Хочу кудись на фабрику поступити—куди приймуть...

— Та ти ж звідки? Лагідний тон наче зігрів Шуру.

— Я з Малих Цвіркунів, тільки я не цвіркунівська, мене туди на патронат до дядьків віддали, а я не захотіла у них жити, такі вони там, як дикуни, б'ються, взяли мене виховувати з дитячого містечка, а я їм за наймичку, за одну на всіх була, ну, й не хотіла, й поїхала.

Дівчина вже зовсім лагідно дивилася на Шуру, ця добре її розгляділа—вона їй була до вподоби, тому й хотілося все розказати, як було.

Дівчина була на диво красива—чорні великі блискучі очі, чорні веселі брови, личко з рожевим рум'янцем, особливо, красивий рот. Шура ж звичайно, не могла розібрати, чому, але теж звернула увагу. Як помнята, розкішна криваво-червона квітка—та білі перлові зуби.

Важко було з першого разу сказати, скільки років, обличчя то здавалося наївним, зовсім дитячим, то рот так нахабно реготався, що зовсім мінялося вражіння в інший бік. Одягнута вона була, на погляд Шури, якось по чудному. Синя шовкова спідничка, коротенька до колін, ситцева кохточка в квітках, рожеві панчохи й зовсім подерті, колісь лаковані черевики. На чорну кучеряву голову накинута шарф. Усе було неохайне й наче не її.

Дівчина палила цигарку, затягувалася й пускала дим через ніс, як хлопець.

Розбалакалися. Ні, вона таки подобалася Шурі, хоча й була для неї зовсім дивною й незрозумілою.

— Ну, слухай, пацанко, вже пізно; ти підеш до мене ночувати; вже якось помістимося, бо куди ти вночі подряпаєш—тебе мільтон зразу зупинить, бо роззявиш рота; а я сьогодні у тьоті ночую. Тьотя—не тьотя, а хай буде вже тьотя. А тут уже мені нічого робити.

— А як вас звати?

— Подумаєш, знайшла баришню, вас!... мене Ганною, Анею звати, прізвище Шевцова, а скільки років—їй богу, забула, бо забула, коли були хрестини, може зовсім не було. Коли скільки треба, стільки й є. Ну, топаємо.

Що тут було думати, або вибирати? Куди ж його йти? Ганна Шевцова так ласкаво та привітно поводитася з нею, а нікого не було більше. Ну, й пішла... До тітки Шевцової... А прийшли... в малину. Шура—зрозуміла. Підійшли до маленької похилої хатинки, в глибині двору-лабиринту, що тулилася між трьохповерховими будинками, як бідна бабуса між багатими родичами. У кімнаті, куди зайшли—дим від палива, запах їжі та горілки, люди...

У Шури вже мутилося в голові—від пізнього часу, всього пережитого та несподіваного, що трапилося з нею за день. Але все-таки Шура, вихованка з дитмістечка—ні ні та й попадала туди яка „банна“ дівчина, а потім, ночами, з захопленням читали з Наталкою романи й мріяли про великі авантури та пригоди. Отже, як не мутніло в голові, а зрозуміла, що попала в притон. Та швидко заснула в другій кімнатці, де не було людей, на широкому, м'якому ліжку, поряд з Ганною Шевцовою. Обидві не роздягалися.

* * *

Ну, й життя настало! Перше—Шури Даніної вже не було—була Клавка. Ганна теж якось їй сказала, що зовсім її не Ганною зовуть, що це „на ліпу“, малою звали її Леною, а після того й Марусею, і Ніною, і Валею вона була. Може вона й бреше, а може й правда... Постійного місця житла в них не було; найчастіше, правда, вони ночували в „Каїнши“—Тамари Данилівни, ще не старої, високої худорлявої жінки, що хазяйнувала в „малині“, ховала речі, заводила знайомства, взагалі знайомилася з вищою політикою блата. Вона також нишком продавала та інколи підварювала самогон.

Ганна Шевцова найчастіше продавала речі, що „заробляли“ інші, але іноді „працювала“ й по крамницях. Було в ближчій компанії кілька дорослих і кілька малих, у кожного з них була своя спеціальність.

Найкращі шармачі з малих були Матросик та Шнайдер—це кешенькові злодії. Найчистіше „працював“ Матросик, Шнайдер їшов лише зрідка на великі роботи. Обоє їх у цій компанії дуже цінили.

Було кілька пацанів для „шухера“—це для шуму та вовтузі підчас крадіжки і для „перетирки“ краденої речі з рук на руки. На „перетирку“ пустили й Шуру.

О, кампанія була добре організована й справи йшли як по маслу.

Шурка була захоплена. Хіба вона думала що-небудь, хіба обмірковувала все це з погляду етики? Ну, звичайно, в будинку багато балакали вихователі про чесність, та це були такі балачки, лише б казати було що—всі діти знали, що попередній завідувач програв казенні гроші, та й багато інших гріхів мав проти чесности.

Шуру захоплював сам процес, вся робота, впливали й організовані, дисципліновані товариші. Не знаю, чи на щастя вже своє, чи на нещастя Шурка попала не до безпритульних „сявок“—як призириливо казали їй хлопці, а вже в добре організовану, кваліфіковану міську бандочку, де було й кілька вже дорослих „урок“.

Ганна Шевцова урахувала швидко, ще тоді, коли Шура кемала на бану, що вона буде хороша товаришка для перетирки, а щоб зтягти її, не треба було ніякого зусилля, тим більше, що теперішній Клавді нікуди було тепер іти. І тут в Шуриній долі відіграло ролю два моменти: перше—безглузде відношення у дитбудинках, безглуздий патронат озлобили Шуру: „Так? хай так!“. Друге—жива натура, усім захоплювалася, а тут що-дня пригоди, то з лягавими, то на товчку, то скажені скачки через тини, через двори з „заробленими“ речами і нові цікаві люди, дівчата й хлопці, що намагаються швидше „наблатикати“ Клавку, щоб уже зовсім стала „своею“.

Найближчим Клавді стали Аня, Матросик та Київський Шурік, єдиний ворог—Шнайдер.

Матросик і Шнайдер—два гарненькі чорнявенькі хлопчики років 13-14, але обидва зовсім різні. Матросик ловко й часто „заробляв“ багато грошей, та все віддавав Каїнші, Шуріку, Ганні, сам ходив обідраний, але завжди страшенно весело блищали йому очі, скалив зуби, танцював вечорами одеську та матльота. Не могли в нього триматися гроші—хоч його частина й була завжди досить велика, але в той же день прогулював він усе, так само, як і Шурік.

Коли б зустріли на вулиці Шнайдера, ніхто б не міг по його зовнішньому вигляду сказати, що в нього за професія. Чистенький, гладенький, він виглядав буржуйським синочком якогось приватного крамаря з достатнім заробітком. Пухкі червоні щічки, наївний вигляд круглих дитячих очей, акуратна зачіска з проділом—ну, просто таки учень 5-6 групи семирічки, точний, дбайливий про навчання, чемний та вихований.

Це був племінник Тамари Данилівни.

Шура його не злюбила з першого моменту, як побачила, бо він вирішив, що вона буде йому „марушкою“ і в перший же зручний вечір хотів виконати свого плану.

Ганна вже просвітила Шуру, по між дівчатками їхніми, звичайно, немає ні одної „чесної“, всі вони „балувалися“ з хлопцями, а Ганна навіть і підробляла на цьому, після вдалої роботи, коли могла краще одягтися, підмазати губки, а іноді й без цього—на бану. Останній час вона вела велику дружбу з Шуріком.

Але ця частина життя, невід'ємна у блатних, чомусь лякала Шуру й відштовхувала, особливо зробилося моторошно, коли одного разу Ганна тихенько сказала Шурі:

— Ти тільки з Носачем не балуй—у нього сіфон, гниє він. Швидко й ніс провалиться. (Носач—один з урок—теж заглядав до них у „хазовку“). У Шури тоді щось затримтіло та обірвалося в середині і вії часто-часто заблмали. Ганна уважно на неї подивилася, засміялася, але зрозуміла.

Тому, коли пізно увечері Шнайдер притиснув у кутку до себе Шуру, вона заверещала, як кішка, і на її вереск влетіла в хату Ганна.

— Чого ти? З'їхала, чи що?

— Анька, скажи, щоб не чіпав, оцей жлоб, він лізе, Анька скажи йому! Що я йому таке!

— Ти! слухай, рябчику—звернулась Аня до Шнайдера,—ти її не чіпай, якого чорта тобі до неї лізти, а так заїду тобі, очі повиймаю,—і залила його потоком лайки.

Не то щоб тут особливе благородство прокинулося в Аньки, а чому не заступитися за дівчину, коли та не хоче—от дурна!—та й полаятися нагода—Анька завжди з охотою.

— Ах ти сволоч намазана,—запалився Шнайдер,—та кому вона, ця богиня зачухана, потрібна, „грачиха“ паршива!?

Може б Шнайдер продовжував іще, але побачив, що за спиною Аньки стоїть Шурік.

— Мовчи, паразит, вилітай швидче,—серйозно сказав Шурік і показав многозначно кулак.

Більше після цього Клавку ніхто не чіпав. Дружила вона з Матросиком, але той насильно обіжати її не хотів. Вирішили хлопці, що вона „грачиха“ (селянська дівчина) і тому багато їй прощали. Матросик зворушливо подарував їй червону стьожку і пообіцяв наколоти на руці якоря. Сам він весь чисто був поколотий. На грудях корабель, на руках якорі, човни, русалки. Навчив він ще Клавку співати своїх блатних пісень, був у нього чистий красивий тенор, а разом з Клавкиним альтом виходило зовсім добре.

Ех! добре бувало! Обідрані вилізують вони проти базару над річкою, сидуть на сонечко коло переходу та так же добре затягнуть своєї любовної старої блатняцької пісні:

Отец скончался мой в тюрьме,
В цепях і под надзором,
Когда меня родила мать,
В канаве под забором.

З землянок, де живе блатний, вигнаний нарід, повилазять брудні, чорні, в лахміттях люди й спочивають, слухаючи рідні, знайомі болюче-знайомі слова...

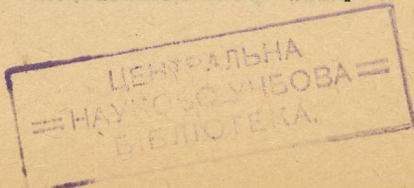
Краюшку хлеба я украл,
Прозвалі мене вором,
Тогда прогнали со двора...
Ночую под забором.
Кога я буду умірать—
В могилу не кладіте вора,
А положіте ви меня,
В канаву под забором!...

А люди на тім березі, вертаючися з базару, казали:

— От, чорти, і співають добре, та й у кишеню добре залазять, а в будинках дитячих не хочуть жити! тікають...

... А багато будинків, багато світу бачив кожний з них.

Он Матросик виїздив увесь Крим, був в Одесі, Миколаєві, Херсоні, Києві. Ще давно, у громадянську війну вбито батька і брата, батька—червоні вбили, брата матроса—білі. Взяли його на пароплав матроси, там навчився він грати в карти, пити горілку, чудово танцювати матльота. Плавав з ними. Його й балували, і били, давали грошей у портах. В Одесі грошей було мало, стяг у мічмана гаманець і подався. На паро-

плав соромно було повернутися—так і пішло. Був один раз у дитячій будинку, та не витримав—утік...

Та в кожного з них багате минуле—не переказати всього.

А майбутнє—зовсім невідоме, без планів, без мрій. Життя—лише настрої моменту.

* * *

Шурик валявся в кутку „занюханий“. Йому мабуть ввижалися чудові сни, і решта могла йому позаздрити, бо решта почувала себе не дуже добре. Ганна полаялася з Каїншею, хоча при чому тут Каїнша? Кожен хоче заробити більше, а шляхи і мета в кожного свої. Вчора вона з Шуриком добре „заробила“, але все спустив сьогодні Шурик Каїнші за порошок кокаїну і тепер валявся в кутку знову в старому лахмітті, з чудним, майже божевільним виразом очей.

Хлопці й дівчата притихли... чи в них було передчуття, що це останні часи в купі? Тільки Матросик десь трохи буцнув—йому було весело і хотілося всіх розвеселити. Покликав Клавку співати, але та відмовилася. Тоді він усіх посередині на підлозі, заспівав весело, задирав пісню, щоб розвеселити „корешків“: жил—бил на Подоле Гоп со Смиком...

Анька вже заливалася від реготу, бо швидка вона була і на сварки, і на регіт, а спів Матросика доповнювали і виразлива міміка його рухливого жвавого обличчя, і руки, і ноги:

Фонарь ношу большой, он мне не страшен,
Такой большой, как будто би подкрашен,
Недостойн ты бандита,
Если рожа не подбита,
Так заведено в районе нашем!...

Закінчивши пісню, Матросик ловко беркицьнув і витаскав з кишені пляшку:

Найчистіший самогон! Куштуйте, корешки!

Цей вечір закінчився весело, божевільно!

Навіть Клавка куштувала самогон і неясні думки про дівчат, дзвоники, чергування, що виринали з початку вечора і наганяли незрозумілий смуток, потонули в цім божевіллі.

А заїдали всі шоколадними цукерками, що їх приніс Шнайдер. Анька п'яна й розпатлана танцювала і падала. Хлопці пили, кричали, билися, а Шурик валявся занюханий у кутку, і ввижалися йому чудові сни...

* * *

Зайшли раз Анька й Клавка купити за п'ятнадцять копійок шнурків, а поки прикащик загортав шnurки, в Аньки в кишені опинилася дюжина лайкових рукавичок.

Але що трапилося з Анькою? Її досвідчена рука не засунула рукавичок як слід і три лайкові пальці стирчали з кишені, наче кликали присутніх звернути увагу на таке неприпустиме в нашій суспільстві явище.

Анька почула на собі надто уважний погляд прикащика і хотіла непомітно передати рукавички Клавці.—Та було вже пізно.

— Товаришу міліціонер, затримайте, будь ласка, цих громадян!

От, на зло, і „лягавий“ у крамниці.

Для Аньки не первина, а для Клавки новина—протокол у районі. Анька спокійна, на запитання міліціонера відповідає потоком слів, перемішаних з лайкою і божиться й присягається, що їй п'ятнадцять років, а Клава трохи хвилюється.

- Одведіть у комісію в справах неповнолітніх.
- От чорт, я вже тричі там була,—шепоче Анька Клавці.

* * *

Комісія. Невеличкі кімнати, у прийомній, що одгороджена від загальної канцелярії диктовою перегородкою, кілька хлопців—блатна шпана з „мільтоном“ на чолі. Якась бабуса в куточку—покликали за свідка в якійсь справі; великий чорний, суворий дядько і товста, під пару йому жінка, добре вдягнута, у в'язанім шарфі, коло них дівчинка—років тринадцяти—чотирнадцяти.

Сьогодні везе! Дивись, скільки понаходило!—гукнула молоденька дівчинка іншій, пробігаючи прийомну.

Ця друга висунулася у віконечно перегородки, обдивилася всіх у прийомній і наче зраділа:

— Шевцова! Ти знову? Який це раз? Леоніде Миколаєвичу, ваша Шевцова знову прийшла!—гукнула вона комусь у сусідню кімнату.

В цей час із кімнати вилетів хлопець, чорний, весь у сажі, як сажотрус, обідраний, босий,—ну, безпритульний—і, повертаючися до жінки, що вийшла з ним, зовсім маленької, худенької з гострими очима за окулярами—гукнув:

— Я з тебе чотирьохглаз восьмиглаза зроблю!

Шпана зареготалася.

Жінка в окулярах спитала міліціонера:

— Хапок? Усі?

Той кивнув головою.

— Сявки,—шепнула Ганна Клавці,—куди там їм, крім хапка, ніякої роботи.

Сьогодні хапку не повезло. Натовп безпритульних нахабно та безбоязно з почуттям своєї гідності тим, що вони лякають усіх стрічних дам, ходив по середині вулиці. На чолі йшов безногий „професор“ і владним рухом руки направив своє неорганізоване зовні, але міцне по суті військо, нах усіх крамарів до пасажу.

Першою жертвою була нафарбована панночка, у якої Пузо вихопив редикюль. Панночка заверещала... Коло панночки стояв виголений мужчина з портфелем... Поблизу стояли два міліціонери—і багато хаповщиків попались через якийсь нікчемний лакований редикюль.

Цей сажотрус, якого допитувала маленька гостроока товаришка, теж був з їхнього кола.

Далі була черга добре вдягнених чоловіка, жінки і дівчинки.

Виявляється—жінка взяла собі з дитбудинку племінницю за дочку, а тепер хоче повернути.

— Я взяла ребьонка, как ребьонка, теперь віжу, в голове у нейо какой то предразсудок, нічого не делает, в школу не ходіт, работать не хочет.

— Ми не можемо її прийняти, ви ж узяли добровільно, її ніхто з дитячого будинку не гнав, а тепер місць нема.

— Как же ето так? Я ейо обувала, одевала; девочка, как огурчик; ела і свініну, і м'ясо каждый день: четыре раза на день ейо корміла, что ми, то і она—работать не хочет, в школу ходіть не хочет, в голове какой то предразсудок.

— В будинку вона вчилася, робила; не треба було її брати!

— Как так!? Вимне ейо отдалі какую худую, а теперь полюбуйтесь—девочка, как огурчик, корміла ейо не так, как у вас, смотрите, как поправилась.

— Ми ж її на виховання, а не на годування віддали...

Здається, дівчинку прийняли таки до дитбудинку...

Потім надійшла черга і до моїх любих дівчаток.

Не везе Ганні, попала вона знову в оборот до Леоніда Миколаєвича, такого красивого, чепурно вдягненого обслідувача, який призириливо подивився на неї й узяв у штоси.

Чути було, як він кричить і лається:

— Ти мені, матушко, не бреш, я тебе не в-перше бачу.

А Клавка попала в кімнатку „чотирьохглаза“.

У Клавки все тримтіло, коли вона входила в цю малесеньку кімнатку і бліда, залякана, пригнічена сіла на табуретку.

Жінка уважно, але не сердито, ні—ні, не сердито подивилася на неї й спитала простим, звичайним тоном.

— Ти, дівчинко, читати вмієш?

Від несподіваного запитання, від такого тону Клавці раптом усе відлягло й вона, всміхнувшись навіть, відповідала:

— Звичайно вмію.

— А навчилася де?

— В дитячій будинку.

— А! Так ти з дитячого будинку?—наче зраділа жінка,—з якого? Як тебе звати?

— Шура!—мимоволі вирвалося (хоч Анька й попереджала—кажи на ліпу!) Не можна було збрехати цій чудовій жінці.

За чверть години Шура розказувала обслідувачці все—і як була в дитбудинку, і як віддали на патронат, і як попала в малину...

Їй ставало все легше й легше.

А обслідувачка не випитувала, зовсім не випитувала—чи вона читати любить, чи в кіно ходити любить та на які картини, чи любить книжки про пригоди різні. Це все Шура любить, їй же так хочеться цікаво жити—не так, як у дитмістечку, де думки тільки про порції, чергування, де багато обідраних дітей і нікому до неї діла нема.

— А раніше, ви не вірите,—палко звертається Клава—вона хотіла зовсім, зовсім інакше жити, вона й піонеркою була, та загін давно вже розійшовся, вона якось зовсім ні про що не думала, коли жила з Анькою.

— Ви знаєте, Анька дуже хороша, вона така... не дуже розумна, вона й читати ледви вміє, а слухати любить тільки романи, та вона така добра, вона зі мною всім ділилася й усім наказала, щоб мене не чіпали й не ображали.

— Як же це, Шуро, що ти така розумна дівчинка, могла зайнятися—крадіжками, бути паразиткою в суспільстві, в якому хотіла бути корисною, розумною людиною?

Шура червоніє, у неї на очах сльози. Коли б з нею раніше так балакали, як оця жінка, коли б її не віддавали на село до чужого дядька, коли б її хоч трохи приголубили і спитали, чому вона така смутна...

Цього Шура не каже, але обслідувачка читає це в погляді, в очах...

— Ти пойдеш, Шуро, в Трудову Колонію? Ти знову вчитимешся, на робфак поступиш через кілька років, вивчишся, людиною будеш...

Звичайно, поїде, звичайно, буде...

Аньку Шевцову теж до колонії, тільки чомусь то не можна зараз до колонії, а тільки через тиждень—чи місць нема, чи карантин—поки перебувають обидві в... Бупрі!

Ну, нічого! У Шурки ясно на душі після розмови з обслідувачкою, наче народилася знову.

11. ТРУДОВА КОЛОНИЯ

Час робочий. Усі в колонії зайняті своїми справами. У кабінеті завкола два-три хлопці, щось мудрують з великим аркушем паперу—якась об'ява. На столах горшки з квітами з оранжереї, на вікні—пальма. Кабінет на другім поверсі, у вікно—ой, як гарно! Далина, простір такий—так би й полетів на степи... Завкол—великий, як ведмідь, сива голова і зовсім молоді, живі невеликі чорні очі, та чорні вуси—обличчя добродушне й сильне. Він молодий ще—а сивина та від років революції.

Вкотилася в кімнату невеличка жінка у червонім картузі з червоним на рукаві.

— Вже три чверти на дванадцятю! Кресо, біжи скажи, щоб сигналізували!

— Єсть!

Менший хлопець зірвався з-за столу і вибіг з кабінету—почулася сурма.

— Колоніст, кінчай роботу, іди швидче закладати! приспівуючи під сигнал, встав один з хлопців.

— Ну, як справи, генерал Сопін?—спитав завкол, підводячи голову від паперів.

— Все гаразд, Володимире Олексійовичу,—сміючися, бадьоро відповідає Сопін.—Оце об'яву написали, літературний суд увечері. Володимире Олексійовичу, свою шинелю стару дасте? У нас суд з інсценіровкою.

— Єсть, генерал Сопін!

— А он дивіться,—закричав другий хлопець, дивлячись у вікно,—міліціонер двох дівчат веде.

— Ото ще морока... Куди їх дівати?—скрізь повно,—пробубонів незадоволено завкол.

Коли увійшли міліціонер та Шура з Анькою, обідрані, замерзлі, (десять верст ішли пішки по грязюці), у завкола був суворий вигляд.

— Звідки ви їх, товаришу?

— З Бупр'у.

— О, значить не прості гості. Чого ж це ти туди попала?—звернувся суворо до Аньки.

В Аньки вигляд нахабно-ясний та веселий, усі зуби видно від усмішок, які розкидає по хаті, а в хлопців від тих усмішок загораються очі і цікавість до нової „грубої“ дівчини.

Анька перебирає пальцями свій червоний пояс із великих бомбочок,—навчилася в Бупрі робити з гливкого житняка,—дивиться завколу в очі і так одверто, щиро:

— Рукавички вкрала.

— Чого це ти крала?—у завкола вигляд не змінюється, такий же суворий.

— Тітка навчила.

— А де ти жила?

— У тьоті.

— А робила що?

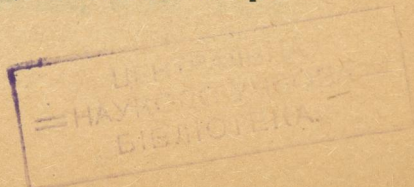
— Крала,—усмішка Аньки стає все яснішою—що їй ховати?

— А тітка?

— Самогон варила.

Завкол—він старий горобець—він уже чудово помітив погляди та усмішки, що кидає Анька на хлопців, і що хлопці розглядають її надто уважно.

— Ну, ти тут дивись,—каже він, не спускаючи тону,—у нас усі роблять, коли робити не хочеш, іди зараз від нас, ми силою не три-

маємо нікого, коли лишаєшся, то виконуй усе, що полагается—тут у нас дисципліна, і всі ми їй підлягаємо... і з хлопцями ні-ні, не балувати! Іди, запиши їх обох, Сопін, у п'ятий загін.

І додав уже зовсім іншим, хорошим тоном:

— А тому, що було—могила, ніякого діла вже нема до того, хто ви такі—зараз ми всі тут колоністи.

Від цих слів, від цього особливого тону у Шурки вмерло, зовсім умерло все старе, пропав лях перед колонією, що з'явився від перших слід завкола, але ніколи не зникли острах і повага перед сивим, великим завколом.

Анька і спочатку не злякалася—їй навіть він уподобався, а тепер вона зовсім насмілилася і, помітивши, що одна з вихователек (а в кабінет після сигналу „кінчай роботу“ найшло багато народу) уважно роздивляється її пояс, підійшла до неї і сказала:

— Воспитательнічка, вам подобається? Хочете, я вам усім такі набролю, я й краці вмю...

— Ото „ушлая“,—засміявся завкол, а в думці: вогонь і воду й мідні труби пройшла. А в другій вигляд зовсім хороший.

* * *

Рівно-рівно о шостій сурма—„ніч пройшла, брати, вставайте, новий день почався“!

От противний одеї Вітька—черговий сурмач—він просунув сурму в двері дівчачої опочивальні і дме що-сили, а Шурине ліжко саме проти дверей. Власне, не Шурине, а Шурине і Любине, бо тут опочивальня маленька і ліжок на всіх не вистачає—по двоє сплять.

Люба,—весела чорнява колоністка, язиката та сміхотлива, запропонувала Шурці „на пару“, тепер вони й „корешкують“.

Неохота вставати, холодно.

— Дівчата, дівчата, вставайте, нічого вилежуватися, вже п'ять хвилин пройшло після сигналу!—Це до спальні прибігла у червонім картузі чергова вихователька—Роза Йосипівна.

— Палажко! Як? Ти й досі в спальні? Ти ж чергова по їдальні? Цю ж хвилину лети, готуй усе!

— Ой, Розочко Йосипівно—та зараз же, та в мене все готове, та я одним махом!

— Ну, ну, ну, швидче мені, а то в рапорт моментально!.. Варко! Ти про молоко не забула?

Варка—економка великого колонійського господарства, на її догляді дев'ять корів, а оце вчора обіцяла черговій на вечерю молока зібрати.

— Не забула, Розо Йосипівно, не турбуйтеся, все гаразд.

Коло умивальні ціла черга.

— Роза Йосипівна! Холодно як! Хоч би весна швидче!

— Ой! Ой, вода холодна!

— Любо, не бризкай, ай! ай!

— Де наше мило? Хто моє мило взяв! Моє мило таке сімейне, пахуче!—голос переходить у вереск—це мала Надійка.

— Жучка, мовчи, ото ще псіх десь узявся на нашу голову.

Сигнал!

Дівчата помчали до їдальні. Хвилина—шум, галас, друга—тиша, спокій, всі на місцях.

— Знову чай! Пий—вода, їж—вода!—незадоволено буркнув якийсь із хлопців.

— От паразит!—обурюється хтось із старших, подумаєш—пан! Тобі котлети що-дня, чи що? Самі голосували, щоб на свято костюми нові

шити, Володимир Олексійович казав же, що коли їсти гірше цей місяць будемо, так тоді...

— Нічого! ми—ми! Єсть костюми! Очкура підтягнемо!—а тепер волинить.

— Та я хіба що, я ні, то так тільки...

— Ото ж то й єсть, колоніст ще називаєшся!

— Нічого, от після літа, як уродить, хіба ж так буде.

Ну, що ж—самий чай із шматком чорного хліба, так самий чай—його за хвилину вип'єш.

Підводяться струнко, ланками з-за столу. Як один руки вгору—салют.

— Дякую, Розо Йосипівно!

— На здоров'я, хлопці,—а самій дуже боляче—хіба ж вони наїлися. Але... але коштів на краще не вистачає, а тут ще костюми...

Вітька сурмить уже далі—„на роботу“.

Знову хвилини дві-три метушня, і, як по рейках вагони роз'їхалися, спокійно, своєчасно, і кожен знає куди—розійшлися хлопці на роботу та в школу.

Спустило подвір'я. Лише маячать червоні шапки чергових—Рози Йосипівни й старшого хлопця Кості.

Йде усе, як заведена машинка. Така молоденька, маленька Роза Йосипівна—а на руках її і Костіних сьогодні все господарство, всі роботи. І не страшно.

Хіба страшно господареві, що він не захоче робити у себе. А хлопці й дівчата, вони ж у себе, на своїм господарстві роблять, і йде усе струнко, чітко, хвилинка в хвилинку.

* * *

Шура робить у „комендантському“ загоні, а Анька на кухні. Сьогодні треба в комендантському всі підлоги помити і больничку вимазати, тут і хлопці, і дівчата разом працюють, командир—білий, великий Хведір—розпорядився, кого куди треба. Шурку сьогодні на мазку, з ними й вихователька, Наталя Дмитровна.

Понадівали все найпоганіше,—однаково ж забрудниш,—і Наталя Дмитровна спідницю підтикала, на голові, як у дівчат, хустка червона—полізла на вікно, регочеться.

— Ну, дивіться, як розмахнуся, усіх пофарбую.

Хведір діловито:

— Ви, дівчата, дивіться, щоб до обіду все закінчити. Наталя Дмитровна, ви вікна; Шурка, Люба і Старчачка—стіни; а ти, Грачихо, підлоги, я йду в клуб, щоб там як слід зробили.

Треба поспішати, роботи багато.

Роза Йосипівна в обход пішла. В кожний куточок заглядає, щоб скрізь чисто, і щоб усі на місцях, і щоб усі робили.

— Ти, Кирило! А чого й досі в коровнику не вичищено?

— Та де ж воно не вичищено? Усе чисто, я вичищав.

— А ото що? Значить погано вичищав.

— Що там ще балакати,—втручається Костя,—в рапорт його, уже такий час, що треба, щоб чисто було. І той раз на нашому чергуванні не повичищав як слід, дума—як Роза Йосипівна, так усе спустить.

— Звичайно, в рапорт,—записала у блокнот „у коровнику до 11 год. було не вичищено“... а ти, Кирюша, моментально вичисти.

— Єсть, Роза Йосипівна!—чухаючи потилицю. Кирило пішов за мітлою.

Далі все, як по маслу. У майстернях шум машин, порох, тирса. В школі перша зміна занімається.

Зайшла в больничку.

— Всі на місцях?

— Ні, Розо Йосипівно, Наталі Дмитровни нема, Наталя Дмитровна симулює, робити не хоче!

— А ну, Розо Йосипівно, підійдіть, ми й вас підфарбуємо.

— Розочко, а підійди-но ближче,—кричить Наталя Дмитровна,—я тебе пудрою „коті“!

Роза Йосипівна обережно на порозі—ще заляпають. Як правило, на чергуванні всі вихователі одягають свої святкові вбрання. Настя теж у святковій сорочці.

— Ну, що? звикла вже в нас?—питає Шуру Наталя Дмитровна.

— А чого? Звичайно, звикла, тут у вас добре, роблять усі. От мені дивно, що й ви з нами мажете.

— А тепер нудна робота,—перебиває Люба,—от улітку, і жнива, і молотьба—ото весело!.. Он торік на молотьбі, ой, запарилися всі. А найгірше—так це картопля—от не люблю!

— А їсти любиш?

— Ну, їсти, звичайно, „груба“.

По обіді—в школі до п'яти годин. А там клуб. Що-дня що-небудь цікаве в клубі: або фізкультура, або вистава, або концерт. Сьогодні жива газета й концерт. А в концерті і Шурка виступає! Співає якоїсь пісні. На концерті в живгазеті більше хлопці виступають, а дівчата соромляться, ну, а Шурка не любить виступати!

Трохи страшноувато в-перше. Вийшла вона на сцену, тихенько, голову опустила, усі вихованці, вихователі тут, і селян багато—тихенько почала: „Ми комсомол...“ а потім насмілилася і співа на весь голос.

Після концерту і Володимир Олексійович сказав:

— Грубá, Даніна, молодець, тільки дивись у вічі прямо, і струнко ходи, як колоністка, а не як молошниця!—Вмить випрямилася.

А після концерту танці. От тут уже Анька себе показала. Ну, й танцює ж вона добре! Хлопці їй проходу не давали!

А потім сигнал спати. Усе завмирає: лише в кабінеті Володимира Олексійовича ще довго світиться. Спочатку балакає з тими, хто до рапорту чергового попав, як от Кирило. Суворо балакає, на кого й гримне. Він дрібнички нікому не спустить. А потім справи, справи. Усе, до найменшої дрібнички, сам обмірковує, і про посівкампанію, і про іспити в школі, і кому чоботи в першу чергу латати... Пізно уночі замкне за ним вартовий двері.

* * *

Анька підбігала до „воспінательнічок“, задивлялася їм в очі і казала „як я вас люблю, як тут добре“,—виховательки сміялися і не могли від неї відчепитися.

Але, на біду Аньки, привели до колонії старого її знайомого, худорлявого, похмурого Абрама, і в суботу вночі, годині о 12, коли всі сиділи в клубі на виставі, сторожевий загін почув якусь вовтузню коло квартири однієї з виховательок, а коли підбігли туди—нікого вже не було.

Мабуть у Валентині Петровни передчуття якесь було—не могла досидіти вистави, побігла додому.

— Ах, ах!—замок скручено—у хаті, як після трусу.—Швидко кинулася до гардеробу—нема шуби, шовкового палевого плаття, черевиків сина... Швидко назад до завкола—так і так—крадіжка.

Ходять з лихтарями по двору вартові хлопці, ніякові трохи,—прогавили; шукають, чи не приховалися десь злодії, але безнадійно.

А через півгодини довідалися, що з колонії зникли Абрам та Анька Шевцова.

— От паразитка,—подумала Шура,—та ще в кого—у Валентини Петровни! Вона ж нікому слова поганого не скаже...

Валентина Петровна, вже підстаркувата добродушна жінка, така собі безбідна.

— Ах, ах, нова шуба і черевики Павлушині.

А виходить: ках—ках,—як качечка.

Генерал Сопін, Костя з вартових і Жорж—політвихователь-любитель усяких пригод, швидко на коней і верхи поїхали навздогін.

У спальні казали дівчата Шурі:

— Ну й корена в тебе—хіба ж таки можна в своїх, у виховательки... ніколи такого не було. І в нас інколи трапляється,—он недавно канцелярські криси на кухні м'яса вкрали, так і то їх як судили! А щоб вихователів коли—це вже ганьба. Та взагалі, вона—якась псішка.

Вранці другого дня, як герої в'їхали на колонійське подвір'я: Сопін, Костя і Жорж і міліціонер, правда—не так гордо, чи зовсім уже без усякої гордості, хлюпала по калюжах та по грязюці в Павлушиних черевиках і в шовковому палевому платті Анька Шевцова, тримаючи в руках вузол. Губки були підмазані, обличчя напудрене і це палеве плаття так личило їй, і здавалася вона такою красунею, що виховательки в кабінеті пошепки зауважили Валентині Петровні:

— А дивіться, яка вона гарна в вашому платті.

Виявилося, що хлопці стріли її в районі міліції, а Абрам уже „змився“.

Ой, гримав же на неї завкол! Ой, і лаявся ж, зовсім не педагогічними виразами.

— Дрян'я ти! Так ти в колонії красти? плямувати колонію? у виховательки, у Валентини Петровни, яка мухи ще не образила, а не то що кого з вас, так ти її без шуби, без платтів залишаєш, що вона з таким трудом їх заробила!?

— Хлопці, під арешт її, на суд.

Під арештом—це сидіти в кімнаті, що поряд з кабінетом, там, де діловод сидить.

Просиділа під арештом Анька три дні.

З початку було соромно і очі підвести, але надто багато глядачів приходило подивитися на таку паразитку, особливо хлопці, ті глазували, сміялися, зачіпали Аньку.—Та на другий день почувала себе героїнею і в відповідь нахабно скирила зуби і бурчала:

— Жлоб, чого лізеш, а то—як заїду.

На третій день вона вже була впевнена, що її залишать у колонії, їй цього й хотілося—їй-богу ж вона й сама не знає, чого це вона вкрала—Абрам підбив...

На третій день був суд. Анька з першого моменту почула, що справа зовсім не така легка, як їй здавалося.

Усі зібралися в клубі. Згук сурми.

— Під прапор—струнко!

Усі встали—несуть колонійський прапор.

Дивне почуття, коли виносять прапора—відразу настроюєшся вродисто та серйозно. На хлопців і на дівчат, у кого в минулому таке багате життя, у кого стільки любови до всього незвичайного, романтичного, це впливає надзвичайно і всі ці сурми, „єсть“, прапори, салюти роблять дивний ефект. Це не гра—ось і зараз усі чують, що справа дуже серйозна, коли навіть колонійський прапор, символ їхнього колективу—виносять.

Суд—три хлопці й вихователь. Обвинувачує завкол.

Плутано розповідає Анька про всю історію. Виявляється—не тільки з Абрамом, а ще кількох малих пацанів вони підбили бути вартовими під час крадіжки.

Коли говорить завкол, уся заля, як один, слухає напружено. Це завжди так.

— Товариші-колоністи, ми живемо єдиним міцним колективом, і тим він і міцний, що ми будуюмо його на довір'ї, що ми віримо один одному—і нема нам чого не вірити, бо всі ми однаково працюємо і трудимось на своїм хазяйстві. А такі випадки підривають це довір'я і підривають міць нашого колективу. Цей випадок неможливий, нахабний: обікрасти свою виховательку, яка, не покладаючи рук, працює з вами.

Завкол малює всю картину нахабної поведінки Шевцової й тоді, коли вона була під арештом, і доводить, що вона лише буде розкладати колектив і псуватиме дівчат та хлопців. Її прийняли до своєї трудової комуни, а вона так віддячила.

Встає ще один хлопець—старий уже колоніст.

— А по-моєму, так її треба вигнати з колонії. Вигнати. Вона тут усіх хлопців перепортить. Он Валевський хвастав у спальні вчора, що він з нею на соломі за столярнею виробляв.

Генерал Сопін іншого погляду:

— Ні, от саме і слід її нам переробити, а не виганяти...

Слово для офіційного захисту належить тов. Жені.

Женя спочатку потилицю почухав—ну, що тут захищати, коли вчора сам перед хлопцями паразитку лаяв? Ну, звичайно, Женя каже, що це невідомо, що це під впливом Абрама, що її трудова колонія перевиховає.

Суд пішов радитися.

Постановили: Відправити Шевцову до комісії, з проханням перевести до іншої колонії, бо коли тут залишити, то й для інших потачка, і сама не виправиться...

* * *

У кабінеті завкола, як завжди після суду, суперечки.

Хвилюється молоденька вихователька:

— А я б залишила, я б обов'язково залишила... Шевцова не така—її ще можна виправити.

— Киньте, Розочко, не ідеалізуйте, виправимо Шевцову і зіпсуємо два десятки. Для колективу можна й пошкодувати однією. Вона не дитина, їй років 18 з гаком. А що їй 16—то хай не бреше. Як що дійсно що з неї вийде—так це для неї урок буде. Та тільки я думаю, що ніякого толку—тільки наших хлопців псуватиме.

— А от тепер з Валевським балакати—то вже складніша справа. Чорт його знає, як ставитися, він у нас три роки вже, хороший хлопець, 17 років йому вже мабуть єсть. Дорослі люди. Що їм казати, цілком природньо...

— Товариші, ви мене покиньте на де-який час. Криса! гукни Валевського!

— Анько до побачення, прощай, Анько... Дурна ти, їй-богу, дурна—гарячі схвильовані Шурині губи в намазані, пахучі чимсь солодким губки Шевцової.

— Нічого, корешок, я по дорозі підірву, чого я там не бачила? Хіба вперше!

* * *

Погано було тільки те, що місць було всього двісті, а комісія все насилала неповнолітніх правонарушників, і спали ледви не на головах, а обідали вже в невеличкій їдальні в три зміни.

Шурка стала зовсім доброю колоністкою. Робила скрізь ретельно та совісно, як хазяйська дочка на своїх городах. Вчилася вже в четвертій групі і—верх дівчачої активності—писала до стінгазети. Так от погано тільки те, що не вистачало місць у колонії, і Комісія запропонувала в один чудовий день одібрити „нормальних“ і перевести з десятка до „нормального дитмістечка“. Кількох вони й самі намітили, а в тім числі Шуру Даніну.

Ой, як завкол не любив віддавати своїх дітей!.. Але треба було. Тоді він обставив це так, щоб не відбилосся важко на дітях. По-перше, він намітив таких, хто ще не довго пробув у колонії і не встиг прив'язатися до неї. По-друге, в своїй палкій промові зазначив, що пойдуть вони „налажувати“ дитяче життя в іншій дитмістечку, де немає такого порядку, як тут. І діти поїхали захоплені, з бажанням працювати, хоч і сумно було розставатися з колонією.

Шура пробула тут місяць 5-6 і від колонії в неї залишилося хороше—тепле. Їй і їхати не хотілося, але завкол її захопив, і слово його було для неї, як і для багатьох—закон.

— Колонія згадувалася—холодні, бадьорі ранки, улітку разом із сонцем, сигнал на роботу, свої поля...

Жарко. Спека...

Оце мабуть у колонії хлопці й дівчата снопи в'яжуть, писала Люба, що там добре вродило і багато роботи це літо, і мабуть вони всю зиму біле мандро (хліб) їстимуть. А тут...

Десясь годин. Тільки поснідали, і то хліба не було. Спустилі подвір'я де-не-де купки замурзаних пацанів грають у крейм'яшки. А он купка на городі...

— Ну й городи!—думає Шура: більше бур'яну, ніж картоплі, а вчора пололи, так картоплю замість бур'яну повикидали, чудаки!

Оце Шура мусила б сидіти в школі, та вихователь, Петро Степанович чомусь не прийшов.

Геня, гарненька полячка з її групи, потихеньку повідомила дівчат.

— Він і не прийде, спить, як убитий,—вчора з завідувачем так буццали, так буццали!

— А звідкіль ти знаєш?

— Прачки казали,—вони ж за стіною там живуть, кажуть, як напилися, як напилися, кричали, лаялися гірше за хлопців наших.

— От так завідувач! і чого його держать!

— Ні, ні, ви послушайте, дівчата, що я ще скажу, він учора сп'яна набалакав там такого, що якісь там дві тисячі, які на ремонт майстерень дали, так що він програв у місті, ото ліз до завхоза, цілувався з ним, щоб той замазав, а завхоз—то така сволоч, він же його обирає.

— От паразит, отой завхоз, а я вам, дівчата, скажу,—зауважу Надя,—що мені завідувача шкода, такий він нещасний.

— Не нещасний, а дурень, ваш завідувач,—запалюється Шурка,—в скількох я будинках не була, а вже такого, як цей, слово чести, не бачила. І він паразит, ваш завідувач. Що він тут робить? Він і не вигляє ніколи зі свого барлогу. От у нас, хіба ж так було? Завкол цілий день у кабінеті сидить, і всі до нього, і все він знає, і про все турбується. А вихователі є тут:—підемо на город, а він ляже собі в холодочку та—„діти, не так—діти, жвавніше“—звичайно, нам досадно і покидаємо, він тоді завідувачеві, а той що?—„дітки, так не добре, всім робити треба“, а сам що? паразит! Наш би давно за таку роботу за коси попотягав.

— А хоч би вже швидче вийти з цього містечка! І робити ні чорта не навчишся, он у швейній—місяць працюємо, а два місяці то матерії нема, то машини поламані, то інструкторша в відпуску.

Обід, як і сніданок, запізнився на дві години, а по обіді вже ніхто не схотів на роботу йти—розбрелися, хто в ліс, хто на річку. Пустка в монастирі. Забрела Шура в клуб—нікогісінько. Спить коло книгозбірні хлопець-бібліотекар.

— Слухай ти, вставай, дай що-небудь читати.

— Чого тобі?

— Та що цікаве, ну, мандрівки які, пригоди...

Очі в бібліотекаря заблищали, він любить книгозбірню, усе тут на пам'ять знає, тільки старі тут усе книжки, та й читає їх мало хто.

— Ось тобі Вальтер-Скот—ото ж цікаве! а оце Чарська, а оце—Майн-Ріда, я все тут поперечитував!

Набрала Шура книжок, пішла за монастир, у саму лісову гущавину. Увечері згадала, що збори дитвиконкому, а її теж дівчата обрали за члена. Пішла, шукала, голову, секретаря...

— Геня, ти Павленка та Мотузька не бачила?

— Та вони на ставку рибу ловлять, а на що вони тобі?

— Та збори ж дитвиконкому.

— От дурна! Та ще тричі призначатимуть, а тоді може й зберуться.

Та кому вони потрібні—аби балакати, та протоколи мені переписувати.

Пішла Шурка знову з книжками в ліс. І кілька днів не відривалася, у містечку була тільки в часи їжі, та ніхто й не помічав, що на роботу не виходила.

* * *

Стоїть старий, старий монастир, великі, похмурі церкви, темні келії, довгі темні коридори. Усе посіріло та забруднилося роками, полупилася штукатурка, побилася цегла...

А навколо величезний ліс стоїть страшною похмурою охороною від чужих поглядів, щоб не бачили, що тут дитмістечко, щоб не чули чужі люди, що тут діється. Щоб не бачили, як уночі завідувач і педагоги пропивають дитячі гроші, щоб не бачили, як удень бродять діти по подвір'ю, брудні, здичавілі, і ростуть ледащими, нікчемними споживачами, і що тут тухнуть, у цій атмосфері, розперзаності дитячі творчі вогники, такі слабенькі, маленькі, бо ніхто не підкладає палива. Ліси, вогкі, старезні келії та колишні церкви гасять їх.

12. НА ОСТАННІМ ЩАБЛІ

От уже два роки живе Шура в містечку ім. Леніна. Тоненька ви-сока дівчинка зі стрункими швидкими ногами, кругло підстрижене волосся (а в них зелений гребінець), трохи скуласта, і великі, сірі, ясні очі.

Гарною дівчинкою виглядає.

Вона—член дитячого виконкому, вчиться добре в школі, але все це нальотами, бо іноді захопиться книжками і читає, читає дні і ночі, поки горить електрика; читає все підряд, що попадається в книгозбірні. Тоді розгублена на уроках, на чергуванні, і в голові зовсім не містечко, погане, нудне містечко, з якого всі хочуть швидче піти.

Але Шурка—ні, вона нічого, вона ще підстрибує. У важку хвилину згадає „чотирихглаза“, згадає старого завкола, що кричав, лаявся, наказував, але підтягав усіх, й думає собі—„гаразд, ось скоро вийду, піду вчитися, лопну, а піду“—і заривалася в книжки. Мусила вже швидко вступити й до комсомолу. Але тут у містечку комсомольці нічим не різнилися від решти і нічого не вживали, дивлячися на цю рутину.

Читала книжки. Про Трипільську трагедію, про комсомол на війні, в підпіллі, і все героїчне тягло. А в містечку—комсомол? Ні! Він на той не схожий...

Тут змінюються часто політвихователі, бо кожному шкода губити молоді роки, і тікають тому з монастиря, а хлопці—що самі зроблять. А завідувач нічого не бачить і не чує. І не можна сказати, щоб поганий був,—ні, і добрий, і з дітьми нічого, рідко коли закричить на кого, а так, безладний якийсь.

І ось чотири місяці назад усе змінилося. Після кількох п'яних скандалів зняли нарешті завідувача й прислали нового.

Хіба можна впізнати тепер містечко? У Шурки очі дивляться широко, широко і стрибає в них веселе проміння, бо кожний день несе щось цікаве.

Аж ніяк і нічим не схожий був молодий гарний Іван Олександрович на того бідолашного, млявого п'яничку.

Навколо нього закипіло все. Не було маленької дрібнички, куди б він не втручався.

Ожило дитяче самоврядування, бо давав йому Іван Олександрович конкретні завдання, і діти стали допомагати в налагоджуванні життя, і не так уже це було важко, і всім дивно було, чому це вони раніш цього не робили? І зовсім змінилося містечко,—одремонтували нашвидку помешкання, самі дівчата скрізь мазали, і нічого—чистенько вийшло. На подвір'ї клумби порозбивали, й не було схоже на колишній монастир.

Іван Олександрович скрізь. І фізкультур з дітьми провадить і співи, і драмгурток, хвилинки в нього вільної нема, а в дітей також.

Не було кінця радощам, захопленню, подякам, коли виклопотав він десь у місті в шефів кіно-апарата і потім привозили різні фільми.

Що й казати, весело стало в містечку!

А Шура? Шура горить—вона секретар дитвиконкому, староста хоргуртка і прем'єрша великого художнього театру—як, сміючися, зве драмгурток Іван Олександрович; а єсть і „малий художній“—це пацани.

13. ЦЕ БУЛО У ВІВТОРОК

Наче бреніла завжди тепер дивна музика, така ніжна та чудова, як тоді, коли грав Івась під кіно на роялі. Усе життя здавалося іншим, таким хорошим, як на провесні перші дні... І містечко з таким шумом, як весняні струмки, і всі здавалися зовсім іншими, такими цікавими, хорошими, а найкращий, найрозумніший звичайно він, їхній новий любий учитель.

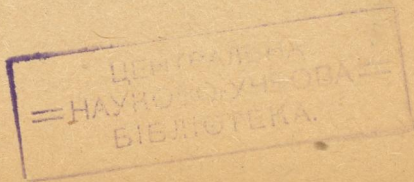
Як би ви знали, як любили його всі діти. Коли він повертався з міста до дому, діти ще, забачивши далеко знайому брчку та Воронка, бігли з радісними вигуками:

— Івась! Івась приїхав.

Його всі звали просто Івасем. Малеча лізла в брчку до нього на коліна, обнімала його, а він, усміхаючися (—як сонце! казали дівчата—як янгол!) і сяючи синіми молодими очима, усіх вітав та усім радів, зіскакував швидко з брчки, біг, як малий хлопчик, туди, куди тягли діти.

По дорозі Шура ловила усмішку і для себе, може один погляд, а раз навіть, згадуючи, серце стискалося від такого раніш, незнайомого чудового почуття: він біг до будинку, оточений юрбою дітей, обнявши однією рукою маленького Петрика, а другою її. І двічі подивився просто, просто в очі їй...

Цілий день тоді Шура нічого не бачила й не чула. Вона в тисячний раз пригадувала кожен його рух, кожне слово. От так—вона заплюшувала очі й уявляла собі. Він привіз нові книжки з міста. Звичайно, книж-

ки понесли діти, а він зліз з коня (їздив тоді верхи) і зразу ж опинився в юрбі дітей.

— Ой, як я скучив за вами, пацанчата, правда, скучив!—сміявся він. У нього зуби блищали на сонці і кучері падали на чоло... І за тобою, Шурочка.

Він поклав свою руку їй на шию і вони пішли до будинку. І коло клумби квітів він подивився просто, просто в очі Шурі—перший раз, усміхаючися та голублячи своїми очима. О, ні! Не так, як на інших дітей. І коли добігли до будинку і Шуру покликала якась дівчинка в їдальню, він знову подивився просто, просто в очі, і, мабуть, бачучи незадоволення Шури, трохи притискуючи до себе, сказав:

— Ну, бувай... біжи, Шурочко!

Більшого щастя Шура не чекала. Це було у вівторок... Цього дня не забуде ніколи, ніколи!

Кожного вечора, після того, як діти полягають спати, він завжди сам обходив об 11 годині всі спальні й гасив електрику, лишаючи світло лише по коридорах. Раніш завідувач так не робив.

Цього вечора Шура даремно чекала, коли він пройде між ліжками. Знайомі кроки пролунали в тиші монастирського будинку й затихли. Шура заснула.

А Івась ще довго, довго стояв на порозі третьої спальні, де спали старші дівчата з рогублено-спущеними руками, з незвичайним виразом на обличчі, чудний, самотній.

14. ТЕ, ЧОГО ДІТИ НЕ ЗНАЛИ

Він стояв отак незвичайно чудний та самотній і потім, яв побитий з похиленою головою побрів додому. Ні, не додому! Дома він не міг бути, він зайшов до двох молодих вихователів, що жили в одній келійці недалеко від нього.

В хаті було душно від цигарок; бички валялися на підлозі, на ліжкові, на солі коло хліба, на блюдечках. На столі недопита пляшка вина та шматок сала. Під столом дві-три—допиті...

Вже по самому виразу їх облич, по вустах, що якось особливо кривилися, можна було почути, що вони ведуть цинічні, брутальні розмови.

Івась гидливо пересмикнув плечем, але... саме цього йому треба було... Коли він ішов по коридору—йому хотілося навколяшках стояти в садку, місячнім садку, коло квітів і благоговійно дивитися в очі дівчині. І може лише насмілитися притиснути тонку її руку до своїх вуст.

Руку дівчини...якої? Івась не знає—руку дівчини...

Асе коли зайшов сюди і відчув атмосферу і тон кімнати—почув, що це відтулина, що звідціль він не піде, що сам приєднається до них, і хоч гидливо пересмикнув плечима,—сів з такою ж цинічною усмішкою на ліжку до Петра.

— Що, закінчив свій обход?

— Ну, не смійся, я їх, правда, дуже люблю.

Це було навіть неприємне, таке запитання, бо Івась їх справді дуже любив, усіх дітей...

— Ну, і ми їх не менше, особливо сьому групу, там дівчатка—ето что-то особенное! Семен зі смаком цмокнув...

— Різниця—ваша любов і моя.

— Е, кинь! Сам же ти проповідуєш усякі там інтимні підходи та особливу дружбу, таку дружбу, щоб дівчинка не зникла, коли її поцілує „по-братерському“ вихователь!

— Ну, наших і не братерськими поцілунками не засоромиш,—зареготав Петро:—наприклад, Маруська ота руденька, що до профшколи поїхала, аж ніяк нічим не смущалася...

Петро цинічно, з подробицями розповідав про руденьку Маруську...

— Ех, з цього монастиря ще чистим ніхто не виходив,—сказав Семен: ні з нас, ні з дітей... А ти, Івасику, зі своєю інтимною педагогікою може і нас переженеш...

Коли лягав спати, почував, що чомусь провалюється його ґрунт, основи його педагогіки—інтимна дружба, інтимний підход, коли завжди можна приголубити однаково ніжно і хлопчика, і дівчину, як брат, як батько, бо пригадувалися мимоволі голі дівчачі ноги та руки, вільні їх рухи, і хотілося цілувати оту сірооку тоненьку дівчинку зовсім не братерськими поцілунками...

* * *

Це було у четвер.

Було майже так, як і в вівторок. Але ні,—ще краще! Шура, як більшість дівчат, іноді писала щоденно, але й написати вона не зуміла нічого більше, крім коротенького рядка: „Я й сказати нікому не зможу, яка я щаслива, щасливіша за всіх дітей у городку“.

Вони—Шура, Геня та Надійка—дівчата 7-ої групи сиділи у нього увечері в кімнаті, і він зацікавився з ними по політграмоті, а потім почали балакати про життя, про дружбу, і він казав, що вони, усі діти з городка, його найкращі, найближчі друзі, і що він їх усіх дуже любить і ніколи, щоб не трапилося, не забуде.

Що казали дівчата? Вони всі три звичайно дивилися великими, закоханими очима на Івася і готові були піти за нього в огонь і воду...

А потім він їх проводив до їхньої спальні.

Електрики не було—хлопці щось на електростанції зіпсували.

Однією рукою Івась тримав руку Шури, а другу поклав на шию і злегка гладив кучеряве волосся, шию та плече. А що він відчував—чи батьківські почуття, чи які інші—ніхто ж цього не знає.

* * *

У п'ятницю.

Політграмоту Івась з'ясував дуже просто та зрозуміло, і вчити після бесід з ним було дуже добре. Це він підганяв старших дівчат, що вже готувалися піти до профшкіл. А потім їй, Шурі, соромно ж було погано відповідати Івасеві, через це вона встала рано, рано і, відганяючи далі солодкі таємні думки, далеко не конкретні мрії, сідала за книжку, за записки.

Цілий день був зайнятий. Тепер Шурі хотілося бути в центрі усього життя містечка, а тепер же усім керував сам Івась, і після затишного болотявого плеса, зараз життя шуміло, як вода коло млинового колеса.

Старі виховательки спочатку втягували губи та плели плітки по кутках—не подобалося їм таке панібратство Івася з дітьми, особливо з дівчатами. Але й їх зачарував Івась своєю джентельменською уважністю, чемністю з ними, а особливо своїми чудовими, покірними усмішками.

Сьогодні—весь день робота. До вечора виявилося, що Надя мусить за когось чергувати по спальні, а Геня трохи прихворіла. Про це Шура сказала Івасеві, питаючи, як бути.

— А ти сама прихось, я з тобою минуле повторю,—так просто та ласкаво відповів Івась,—щоб ти найкраще від усіх іспита витримала!

Шура не знала сама чому, але увечері, після дзвоника „спати“, коли всі діти порозбігалися по спальнях, а вона тихенько постукала до Івасевої кімнати, у неї дуже калатало серце.

У Івася затишна кімната... Майже нічого нема, але повно квітів, що нанесли діти, і електричну лампочку загорнуто в червоний папір. Від цього дуже таємничо і гарно. Це не тільки сьогодні, це завжди так після того, як Івась увечері повертається додому.

Івась живе не один, поряд з його кімнатою кімната його матери, старенької, тихої, вимученої та знесиленої дітьми, нещасливим життям, роботою, селянки, мовчазної, бо багато горя бачила—два сини вмерло. Оце останній, найменший, найулюбленіший—Івасик...

Ні, правда, ще і в п'ятницю, в цей вечір спочатку вони зацікавилися. Правда, дуже мало. А потім Івась показував Шурі різні картки—листівки, малюнки, свої фотографії, і вони багато, багато говорили.

Виявилося, що він також, як і Шура, хотів би багато, багато мандрувати, переживати пригоди, стріватися з різними людьми. Виявилося, що також, як і Шура, він до безкраю любить театр і кіно, і сам колись мріяв бути кіно-артистом.

Він розповідав їй про себе. В таких смутних відтінках... про те, як умер батько, як умерли брати...

А в Шурі все заливало щастям та радістю. Хоч і смутно було за нього, але невимовно радісно, що він їй так розказує...

— Я б хотів, щоб у мене ще була менша сестричка, я б її так любив, так би балував!.. ми з нею вдвох би їздили скрізь по світах, вдвох би читали різні книжки, я їй допомагав би в усьому—вчитися, жити. От як би ти була моєю меншою сестричкою... ти б хотіла, Шурочко?

— Ще питає!—вирвалося так широко в Шурі, що Івась засміявся і схопив її за руки.

— Ах, ти, моя любя сестричка! Ми з тобою скрізь їздитимемо, все бачитимемо, ти будеш моєю розумною, розумною дівчинкою... Мені буде так добре, що коло мене буде завжди моя любима, маленька сестричка...

А потім вони пішли в садок і ходили там тією широкою алеєю, де тополі стрільчасті, тонкі, та високі... коло квітників, де й Шура багато попрацювала, там, де троянди так пахнуть... де так місячно, місячно... Обом було дуже добре.

А потім такий ніжний, такий братній поцілунок Івася „надобраніч“...

* * *

— У неділю...

Вже до щоденника не можна було нічого писати.

Уночі Івась присягався, що незабаром вони запишуться в Загсі... і хіба любов знає закони та межі? Він багато дечого казав, а в самого весь час тримтіли губи та руки, і він божевільно душив Шуру в обіймах...

Шура вірила. Шура вся горіла щастям. У неї очі блищали, і тримтіла вона вся, як билинка...

— Ну, за що, за що їй таке велике несподіване щастя?

Вона повернулася у спальню дівчат, коли вже світало, і звичайно всі спали. А вона спати не могла. Надто багато трапилося; думки плуталися в голові. Вона навіть не знала, про що мріяти.

Одно бачила ясно: вона завжди з Івасем; вона співає йому найкращі пісні; вона робить усе, що він хоче, а він,—її розумний, її красивий, любий Івась—він усе її життя робить таким розумним, цікавим, корисним, таким дивним, як її найніжніша пісня.

15. FINITA LA COMEDIA

„На конверті було: Відділ Освіти, Райінспектору N...“

А в конверті написаний папір, з нерівними нервовими рядками, плямами від слів і кляксою в куточку.

„Дорога Олено Василівно!

Мені нікому сказати і ніхто мені не порадить і не допоможе. Ви бували у нас у містечку, ви знаєте, як ми живемо, може тільки ви можете мені що зробити.

Ви знаєте, як стало у нас добре, коли завідувачем став Іван Олександрович. Ми його всі дуже полюбили і слухалися і робили все, що він скаже.

Олено Василівно, дорога! Я вам усе, все напишу, як було і що трапилося зі мною. Ви повірте мені, хоч я до колонії і на волі, на вулиці була, але даю вам слово честі, що ні один хлопець мене ще не чіпав, а зараз він усім розказує, що я вже давно не чесна. Ми ходили до нього завітати вечорами, і інколи я сама ходила, і він казав, що мене так любить, як нікого ще в світі не любив, і задушить мене, щоб я нікому іншому не дісталася. Я сказала, що це не можна, бо він завідувач, а я ще вихованка, але він казав, що любов не знає ніяких ні законів, ні меж і що він запишеться швидко в Загсі, і щоб я швидче була його жінкою. Я йому так вірила, як ще нікому в світі не вірила, а коли це трапилося, через кілька днів, він зовсім змінився, ніякої уваги не звертав і з призириством дивився. Я йому написала листа, що він мені життя розбив, і що я робити нічого не можу, але він мені написав, що ми з ним по поглядах не підходимо один до одного і він гадав, що я не така, а тепер до нього Геня Маретька бігає і переписується з ним. Мене почав розпитувати наш вихователь Петро Степанович, що зі мною трапилося, що я сама на себе не схожа. Не знаю, як це й сталося, що я йому все розказала. На другий день стріває мене Івась, сміється й каже—найшла кому жалітися. Не знаєш ти, що він з трьома дівчатами живе, так ти до нього хочеш четвертою? Твоя справа, тільки б я не радив. А тепер усі вихователі і хлопці і дівчата про це знають, і хоч немає у нас зі старших дівчат ні одної чесної, мені проходу не дають, всі потихеньку шпигають. І я не знаю, я зовсім не знаю, що мені робити, усе моє життя через нього загинуло. Порадьте мене, тут ні до кого й звернутися, і я зараз, як зачумлена, по містечку ходжу, і всі від мене одвернулися.

Шура Даніна, вихованка 7 групи дитмістечка ім. Леніна“.

* * *

„Як? Іван Олександрович? Цей чудовий новий завідувач, що поставив на ноги цю руїну? Райінспектор вирішила досконально розслідувати цю справу, і почала з того, що передала цього листа Івасеві.

Перша думка, що майнула в Івася: „допити... суд... цінністий калій—і край усьому паскудному життю!“

Але побіг з листом до Петра Степановича. Той зразу з усіх боків обміркував справу. Попадеться Івась—і про нього розкопають. Значить, треба визволяти Івася.

— Що ж ти гадаєш зробити, Іване?

— Хіба нема нічого в нашій хемлабораторії?—трагічно відповів—спитав Іван,

— Плюй Іване, зробимо все гаразд!—і зразу ж побіг „дійствовать“.

Він бігав між дітьми, балакав з кожним зокрема, з купками, а увечері було зібрано поширене засідання виконкому, тут Петро Степанович постарався во-всю!

Івася на зібранні не було.

— Товариші діти,—почав тихо, з почуттям Петро Степанович—я буду балакати з вами цілком одверто, бо ви вже напівдорослі і можете серйозно поставитися до справи, бо від цього залежить життя дорогої нам людини, людини, що все принесла нам в офіру, людини, що все своє життя віддала, вам дітям... Я кажу, діти, про нашого любого, єдиного Івана Олександровича.

Діти слухали уважно, серйозно, і тримтіли і не спускали очей з Петра Степановича.

Він цілком оволодів ними.

— Ви всі, діти, знаєте, що було знашим будинком до приїзду Івася, яка розруха, яка руїна! Він, один, він за вашою дитячою допомогою виніс усе на своїх молодих плечах.

Діти! Він не спав ночі, просиджуючи над планами, програмами, проєктами. Він працював по 40 годин, не спочиваючи. Кожну свою вільну від роботи хвилинку, замість спочинку, він провадив з вами, віддаючи вам усе, що можна, і кожний з вас знаходив у ньому співчуття та відгук...

А ми... ми, діти, так ганебно, так паскудно віддячили йому! Одна з ваших товаришок,—на жаль її тут зараз нема—наклепала на нього, полила помями, обрехала. І ви, діти, мусите виправити це, врятувати нашого дорогого, любого Івася, бо він уже думає про самогубство.

— Ах!—вирвалося чи не в усіх дітей:—як? Їхній любий Івась? Йому щось загрожує?

— Діти, ви всі знаєте Даніну не перший рік. Що це за дівчина? Прийшла вона до нас з вулиці, за свої пригоди була вже й у Бупрі і в колонії злочинців, ця авантюристка завжди відрізнялася від усіх своїми фантазіями, зачитувалася різними бульварними романами...

Красномовність Петра Степановича росла що-далі дужче і він розповідав дітям, що набрехала Шура на Івася, коли сама бігала за ним, і нічого там особливого не було. Шура просто не розуміла, не могла зрозуміти своєю зіпсованою натурою відношення Івася. А найбільше він напирив на небезпеку, що загрожує їхньому Івасеві, і дитячий виконком постановив „із'ять Шуру з дитмістечка, як розпутну дівчину, що розкладає колектив“.

Другого дня дитячий виконком послав характеристику Шури Даніної до райінспектора.

Івась вирішив з Петром Степановичем, що при обслідуванні він буде від головного відмовлятися, для очистки совісти він майже силком повів Шуру до лікаря і той, на щастя Івася й Шури, нічого не знайшов, крім того, що вона вже не дівчина—це звичайно полегшувало його справу.

На Шуру страшно було дивитися. Вона мовчала. Від неї ніхто не почув ні одного слова. Вона знала про все, що робиться, але дивилася мертво, наче нікого й нічого не бачила, і всі робили вигляд, що її не помічають, бо просто не знали, як з нею себе поводити.

* * *

До містечка ім. Леніна мусив приїхати новий завпед. В Освіті вирішили на деякий час справу зам'яти—не можна ж розкидатися такими цінними робітниками, як Івась! Але вирішили послати туди нового завпеда—партійця для „оздоровлення“ колективу.

Остання історія Івася і Шури все таки вплинула на всіх у містечку, хоч голосно про це й не балакали. Але пошепки... Всі знали, що приїздили допитувати Івася, що Івась водив Шуру до лікаря і врешті Шура зникла з містечка, знайшли тільки на ліжкові її записку: „Дівчатка, прощайте, будьте розумні та не забувайте дурну Шурку“...

І не в однієї стислося серце та навернулися сльози на очах. Було соромно і за те, як вони поводити себе останній час з нещасною подругою і десь у глибині страшно за своє майбутнє...

Івась ходив зі штучно-веселою усмішкою, так само, як і раніше мотав кучерями, але, звичайно, це вже було не те... І хоч дитячий виконком „за ради“ нього і дав таку від'ємну характеристику Шурі і на зборах діти голосували за те, щоб іти всім до Івася, але... й діти почували, що щось таке трапилося, що зробило щілину між ними та Івасем.

Івась чекав на приїзд нового завпеда, бо казали, що присилають якогось то сильного педагога, партійця.

Це було на другий день після того, як усім стало відомо, що Шура Даніна втекла.

Настрій був підвищено-нервовий, тому ніхто не звернув уваги, коли до головного корпусу під'їхав візник і з екіпажу зіскочила тоненька висока дівчина в чудовій синій жакетці і кепі. Івась дивився у вікно і перший побачив її, і з першого погляду в нього неначе щось увірвалося, і відчув він, що щось трапиться, що саме—невідомо...

Назавжди запам'яталося це обличчя і перше вражіння від нього.

Кидалося у вічі зразу—золотисто-каштанові кучері, коротко підстрижені, вибивалися якось буйно-хвилясто з під кепки, і прямиї до суворого, погляд великих синіх очей.

Вона познайомилася просто і вільно, але не розпрavляючи брови і не міняючи виразу обличчя:—„Галина Богун, прислана до вас завпедом у дитмістечко, я нічого не знаю про містечко, ви мене познайомте якнайшвидче і я стану до роботи“.

Трохи побалакавши в канцелярії, Івась повів її показувати містечко. Він дізнався, що вона нічого не знала про всі погані історії останніх часів; дізнався, що їй уже 24 роки, що вона давно закінчила педвуз, кандидат партії і має вже великий стаж у педагогіці та громадській праці.

Не дивлячись на те, що вона нічого не знала, Івась ішов поряд з нею зовсім не такий, як завжди. Кучері упали на чоло, очі дивилися розгублено. Богун привітно усміхалася дітям, розпитувала Івася про різні подробиці життя містечка,—самоврядування, школу. Івась відповідав, але думав у той час щось інше; і сам не міг дати собі відповіді, що саме.

Уночі, коли лягав уже, перед очима було обличчя нової товаришки, і не те, щоб воно було таке красиве, що відразу зачарувало Івася, ні,—тут було щось інше...

У неї були такі чисті, хороші очі, такий простий погляд, і не зважаючи на всю серйозність, коли вона сміялася, вона мала вигляд веселої, широї такої дитини. І в Івася виникла думка, що вона може його врятувати, витягти з тої ями, куди він скочується все глибше та глибше.

* * *

Вони звичайно, подружилися—Івась і Галина, бо обое були молоді, гарячі і жили своєю роботою. На другий день, після знайомства, Івась знову підбадьорився, з гордістю і трохи з самозакоханністю розказував, як його люблять діти і що він зробив тут; ділився своїми планами та мріями. Та коли залишався віч-на-віч—зовсім змінювався, балакав тихо, більше про себе, ніж про дітей.

За кілька днів Галина завоювала чи не менші симпатії дітей, ніж Івась, але її відносини з дітьми мали зовсім інший характер. Між ними не було і тіні фамільярности, а утворився такий діловито-дружній товариський тон. З хлопцями вона вступала в гарячі політичні дискусії, але найбільше здружилася з старшими дівчатами.

О, з дівчатами дуже важко в дитячих установах! Це Галина добре знала. Їх не можна порівняти зі школярками їхнього віку, що живуть у родині—у них зовсім інші поняття морали і норми поведінки, і розвиток їхній іде зовсім іншим шляхом.

Кожного вечора вона заходила до їхньої спальні і балакала з ними. До неї особливо горнулися Надя і Геня, що в останній час трималися все вдвох осторонь від решти дівчат.

Дівчат і тут, як і в багатьох інших дитячих колоніях та будинках, вважали за відсталий елемент—з хлопцями куди цікавіше, жвавіше робити! А дівчата далеко більше потребували уваги до самих себе, ближчої уваги, роз'яснення, допомоги в багатьох інтимних моментах свого життя. Галина помітила, що й тут хлопці далеко розвиненіші і забивають дівчат, і з дівчатами вихователі працюють не з такою охотою (за винятком Івася).

Але щось не подобалися Галині з першого разу ці обійми, фамільярність Івася з дівчатами. Отже, ще не могла вона зробити свого висновку відносно Івася та його методів.

Раз зайшла вона в спальню, коли дівчата лягали спати.

— От я рада, що ви прийшли, Галино Сергіївно,—зраділа Геня,—а то знаєте, до нас ніхто і не заїде ніколи.

— Ну, вже ти,—перебили її дівчата,—а Івась? Він завжди заходив до нас, оце тільки перестав ходити, як ви приїхали.

— Івась!—зневажливо кинула Геня,—він глупосний, а не вихователь!

— Да, тепер глупосний, а сама бігала за ним.

У Гені затримтіла нижня губка, і вона почервоніла.

— Ну, дівчата, що за розмови—„бігала“ „глупосний“—киньте,—припинила Галина, почувавши, що розмова починає набувати неприємного звороту, але відчувши відразу, що тут щось єсть таке, про що слід дізнатися.

Дізнатися довелося від самого Івася.

* * *

Ну, звичайно, Івась Галині скоро сказав, як він її палко, безмежно кохає. І на неї це не зробило ніякого вражіння. Хіба мало хлопців їй про це казали?

Але Івась „признавався“ (саме признавсь, а не що інше), зовсім як у старих романах, до того ж і всі атрибути такого признання були налиць—сиділи вони на ганку; місяць світив, десь у ставку квакали жаби...

Відразу майнула думка: „яка там любов—знає мене тиждень без року, надумане одне—просто, ночі місячні і монастир“...

Хотілося відповісти жартом, але на неї дивилися такі благаючі, чудові очі, такі сумні і надхненні, що шкода було розбивати йому цю ілюзію веселим жартом. „Ну, і хай надумане, їй то що!“—Галинка поклати руку йому на плече і сказала:

— Івасику, це ж дурниці, кинь, не треба!

— Галинко, ну, я знаю, що це моє нещастя, але ж, знаєш, навіть безнадійно тебе кохати, таке щастя. Ну, скажи, може це не безнадійно?

— Ні, безнадійно,—сумно кивнула головою Галинка, підносячи руку, щоб поправити волосся.

— Ні, ні, не кажи, і не приймай руки, ну, це ж можна? Хоч це мені можна?

— А чому й ні?—подумала Галинка,—подумаєш—важність!

Вона не надавала цьому ніякого значіння.

— Як у тебе очі блищать, Галинко, в тебе завжди очі блищать... такі чисті твої, хороші очі...

І раптом Івась одсахнувся. О, він став такий нервовий, він сказав—чисті хороші очі... і згадав—такі чисті, великі очі—свою „сестричку“...

— Івасе, що з тобою?—навіть трохи злякалася Галина.

— Ах, я не маю навіть права сидіти коло тебе, я такий бридкий, гидкий сам собі... ти поклала мені свою руку, і я подумав, що після цього я вже вільно можу застрілитися.

— Що за дурниці, Івасе, в чім справа?

— Ні, ні, не питай мене, цього не можна казати, це мусить у мені, в глибині бути, і завжди нагадувати, який я злочинець, однаково, тепер у житті мені нічого не залишилося, нащо ж буду відкидати від себе хоч це маленьке щастя—сидіти коло тебе і чути твою руку.

Але Галинка настоювала. Вона чудово знала, що не слід, нетактовно питати глибоко-інтимне, коли не кажуть. Але, по-перше, як усі жінки й вона грішна була на цікавість, по-друге—почувала інстинктивно, що тут багато відкриється чогось важливого, по-третє—почувала, що Івась уже починає трохи „грати“, як на сцені, значить, це не дуже нетактовно питати його.

Галинка настоювала...

— Івасе, ну, сам ти казав, що любиш мене... Зараз я просто вимагаю, щоб ти сказав? Ну, що ти хочеш? щоб я хвилювалася всю ніч за тебе?—Галинка не посоромилася таких методів допиту.

— Ні, ні, любя моя Галиночко! Не питай! Нащо я скажу тобі, щоб ти зовсім одвернулася від мене? От ти сидиш поряд, тримаєш свою руку на моїй шії. (От далася йому ця рука! Галинці аж ніяково ставало). А то ти не сядеш! Я не злодій, я злочинець, Галинко!

Галинка знала, як усі такі хлопці, як Івась, часто люблять на себе напускати якісь злочинства, нещастя.

— Ну, що за дурниці, Івасе, ніякими злочинами ти мене не злякаєш—яка була така й буду, ну, кажи ж!

— Ні, Галинко, ти або одвернешся від мене зовсім, або єсть ще можливість—як що ти дуже оригінальна дівчина, ти полюбиш мене! (отже, все таки нахаба, цей Івась!).

Галинка уперта—вона сказала, що однаково не відпустить його від себе і не відчепиться, поки він не скаже.

І він сказав...

Він казав їй багато—багато...

Він був ще малим хлопчиськом—п'ятнадцяти років... дуже красивим малим хлопчиком і талановитим. Але любили його й балували дорослі жінки... Йому було п'ятнадцять років, коли одна красива, блискуча артистка, відпочиваючи влітку в їхнім маленькому, зеленому місті, сумуючи та нудьгуючи від безділля, наблизилася його до себе та „навчила“ всьому.

Але Івась утік. Івась боровся. Івась став боятися жінок. Це було болюче питання для нього і він вирішив перевести всю свою енергію на щось інше. Комсомол його не тяг до себе—там не було розряду його ніжності, любови, ласки... (Так ти мабуть про комсомол і думав,—зауважила в думках Галинка).

... Він став вихователем. Йому було тоді сімнадцять років. Він був дуже талановитий педагог. Він співав, малював, грав на сцені. Крім того, він багато читав і був дуже розвинений—завжди, де він робив, усе кипіло навколо... (Це правда—Івась не брехав).

... Дев'ятнадцяти років він уже завідував невеличким дитячим будинком. На вигляд йому було далеко більше. Діти його боготворили—носили на руках, особливо дівчата... (О! тут щось почала розуміти Галинка, згадуючи тримтячу губку Гені).

В це містечко він попав не дуже давно... До нього був повний розвал. Завідувач п'яниця. Раз до того набухався, що поліз верхи на корову і виїхав на підвір'я, де були діти... „Правда, правда, це було, спитай кого хочеш!.. Абсолютна безгосподарність, абсолютний брак виховальної роботи. 600 дітей—хлопців і дівчат майже цілісний день залишені на власну волю. До того ж обідрані, босі, брудні, узимку по кілька днів нема палива (а навколо свій ліс). Школа по місяцях не працює, вихователі відбувають години, покладені спілкою і швидкоють додому з цієї ями, а поки тут, то й то не з дітьми, а більше сваряться... (О, скільки таких будинків знала Галинка!)

... Наїзять час-від-часу комісії. Між іншим—зав після свого знаменитого виїзду ще з півроку працював у містечку, нарешті на-смілилися його зняти—і прислали Івася...

„Уявляєш, яка божевільна робота передбачалася. Я не побоявся, я працював по 24 години, не спочиваючи, і зараз—зараз хіба можна впізнати в нашому дитячому містечку колишню помийницю?..

... Але сам же, сам її почав знову руйнувати...

— Але ти, ти ж зрозумій мене, Галинко, чиста, хороша моя! Ви ж самі, самі комуністи кажете, що оточення виховує, а в яке оточення я попав і раніше, і тут у монастирі?!—І от... зірвався, не витримав... і тепер прахом іде, на нівець сходить уся моя робота...

І він розказав про дівчат і про свою загублену „сестричку“.

Перед Галинкою проходили, як наяву, ці дівчатка, дитбудинківські, чудні, нікому не потрібні дівчатка.

Наше майбутнє!..

Але поки що віддане найрізноманітнішим людям, які іноді щиро, але помацки, так, наосліп шукають і не можуть знайти вірних шляхів, які й самі губляться і гублять сотні, а ці сотні перекочують з будинку в будинок і з містечка в містечко, з рук у руки, і кожні руки і пестять, і вирощують, і гублять на свій лад!..

Така зрозуміла картина і такий зрозумілий шлях цієї дівчинки, про яку розказував Івась. Куди вона може піти після такого виховання?

— Івасе,—тихо, з сумом каже Галинка,—що ж це таке? А наші ідеї, а наша робота—це все на нівець? Це ж шляхом соцвиху до проституції? І твоїми власними руками?! Ні, Івасе, я бачила такі будинки—жах, а не будинки, як ти розказуєш, але ж єсть і робота і єсть люди, що по справжньому віддають себе їй, а це же найневдячніша, найважча робота—і єсть наслідки, хіба мало я бачила. Ти не мусиш, Івасе, так виправдовуватися.

... Але Івась доказував їй: Дівчина втекла, натомість інша... що тепер ховати йому?..

— А як ту звуть, що втекла?—раптом питає Галинка.

— Шура Даніна.

— Ш-у-р-а Даніна?—з жахом перепитує Галинка.

— Так... чого ти?—йому робиться моторошно від обличчя Галинки...

Перед очима Галинки—рожевий будинок—її перший будинок, палкі розмови, її пісня про волю, й сірі, допитливі, живі очі...

— „Тьотю Галиночко, я все думаю над тим, що ви розкажете, я буду справжньою юною спартаккою“...

Така глиб і безліч можливостей.

У Галини губи кривляться з призириства та ненависти. Не може бути жалю до того, хто калічить наше майбутнє, нема тому виправдання!

— Сволоч ти! Гидота,—кричить вона з призириством і біжить до себе в кімнату.

Тут ніхто не бачить. Тут губи кривляться з болю. Тут не за всіх, не за ідею—тут може тільки за одну Шурку, що співала „Чайку“ та „Волю“, за ту Шурку, що писала їй такі листи, може за одну цю Шурку, бо останніх врятувати ще можна,—плаче Галинка, так безнадійно, уткнувшись в подушку, забувши, що їй уже 24 роки, що вона кандидат партії і має великий педагогічний стаж.

О, за решту вони ще боротимуться проти Івасів, проти завів, що їздять на коровах!

* * *

Ось стоїть вона на ріжку вулиці і перелякані, зморені вії закрили очі.
— Куди ж мені йти?

І в голові туманіє лише одна відповідь:

— Всміхаються малинові губи Шевцової, наче пом'ята розкішна квітка... кличуть задирливі кучері київського Шуріка, по-товариському простягається чисто вся татуїрована рука малого Матросика... Її вони не питатимуть і не посміються і не одженуть...